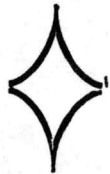

פֿרײַשֶׁמאַנ'ס יוֹבִילֶעאָום־בוֹך.

צו זײַן פּרײַציג־יאָהר־ינגען געבורטס־טאָג.
(תרכ"ה -- תרע"ה)

1914

וואַרשאַ, תרע"ד.

דרוק אונײַזערסאל, לעשנאָ 31.

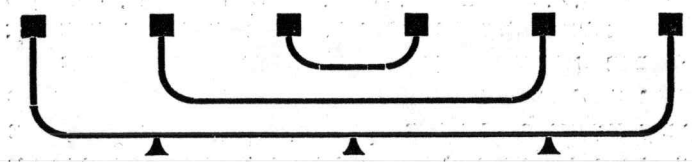
Handwritten: ~~אָפּט~~

מען האט איהם אפגעשוויגען, אבער מיר האבען אלע שוין געקענט דעם שריפטשמעלער דוד פרישמאן...

עס איז אוועקגעגאנגען א צייט און מיר האבען זיך אין פע- מערבורג מער געקענט מיט פרישמאן, און דאן האבען מיר פערשטאנען, אז מיט זיין בייסענדיגער פראגע: "ווער איז דער דא- זיגער שעקספאר?" האט ער נישט געמיינט וועמען עס איז צו בע- לוידיגען אדער איסעלאכען; דוד פרישמאן געדער בכלל נישט צו ד. ער זאל וועמען עס איז בעלוידיגען אדער אפשפעגען, נאר מיט זיין פראגע: "ווער איז דער דאזיגער שעקספאר?" האט ער צו געלאכט נישט פון קיין איינציגער פערזאן, ער האט געלאכט פון יענער צייט, פון יענער יודישער אינטעליגענץ מיט זייער "השפלה"; ער האט געלאכט פון זייער צופרעדענהייט און פון זייער גלויבען, אז מיט דעם, וואס זיי לייגען איבער די אייראפעאישע קלאסיקער, וועגן זיי שוין אינטעליגענטען און מאכען גליקליך דאס יודישע פאלק.

דוד פרישמאן האט דאן געלאכט, אזוי ווי ער לאכט, זינט ער האט גענומען די פעדער אין האנד ביז היינטיגען טאג. דוד פרישמאן האט שטענדיג געלאכט, צוגעהענדיג דאס אומ- געלומפערטע יודישע לעבען...

דוד פרישמאן האט אין אלע צייטען געלאכט, און זיינע סקי- צען, פעליגעטאנען, שירים און אין זיינע קרימישע ארטיקלען, אבער זיין לאכען איז שטענדיג א געדליך לאכען, און פרישמאןס פע- דער, זייט ער האט זי דאס גרשטע מאל גענומען אין דער האנד, ביז היינטיגען טאג, איז פון די געזעהלטע געדליכע פעדערס און אינווער ליטעראטור.

שלום-עליכם.

פרישמאן צו-גאסט ביי שלום-עליכם.

א פאר עפוזארלעך

בעשריבען פון שלום-עליכם.

דאס איז געווען שוין לאנג, גאנץ לאנג, מיר ביידע, נישט נאך נישט פרישמאן, האבען נאך אפילו נישט געחלומט פון יבילעאומס...

פערווענליך האבען מיר זיך נישט געקענט, נאר גיט פריינד זענען מיר געוועזען, אודהיים נאמנים, געשריבען זיך איינס דאס אנדערע פרווולעך, "יודי יקירי"-פרוולעך, און געצויגען, געצוי- גען איינס צו דאס אנדערע, ווי ס'איז גאנץ נאטורליך ביי יונגע שרייבערס.

נאר ווי קומט די קאזן איבערן וואסער, אז מען איז צערי- סען-איינער אין קינע, דער אנדערער אין ווארשא-אפאלג מין אגאנג!

נאר ס'איז א תירוץ? אודהיים נאמנים!...

בקצור-פרישמאן איז געקומען קיין קינע צו-גאסט צו שלום-עליכם.

געקומען פרישמאן!

פערשטערט זיך, ארויסגעאדערען אויסן וואקאל בעגעגענען פרישמאנען געבראכט פרישמאנען גלייך צו זיך אהיים, איהם אפגעטרעטען אגאנצען אפארטאמענט-גוטע צייטען געווען-זיי ווע- לען זיך שוין נישט אומקערען מעהר...

ווי אזוי מע האָט מערבראכט די צייט—בעדארפט איהר נישט
 פרעגן. ביינע געווען יונג, ביינע פרוש, ביינע פרויליך און ביי-
 דען האָט געשפארט—לאכען האָט זיך געוואלט, לאכען!
 איך וועל נישט דערזעהלען פון די געלעכטערען, וואָס זע-
 נען געווען אין שטוב, אין גאס, אין טהעאטער. דאָס זענען געווען
 אַפּשניצלעך פון צוויי קינדעס, וואָס האָבען זיך לאנג-לאנג געצוי-
 גען איינס צו דאָס אנדערע און גאָט האָט זיי געהאַלטען—חברה האָ-
 בען זיך, „צענייטעסקאמפאניעט“. מע האָט געשריבען פארדייעס
 אויף זיך אליין איינס געשטאלט פון „אוסיר“:
 „באלד און זילבער און בארליאמען“—און מע האָט געלאכט.
 מע איז געגאנגען אין גאס אין מע האָט געקאָרט בעקאָממע
 פארשווערען—געוויינטליך ליטעראטען—און מע האָט געלאכט.
 מע איז געקומען אין טהעאטער, אין דער אַפּערע, גאנץ אוי-
 בען און אַ לאַזשע-בעטער, האָט זיך דער גאס אַזעקענע
 דוקא מיטן פנים צו דער טור און אַפּגעשען אזוי אלע סיער
 אקטען—און מע האָט געלאכט.
 געווען גומע יאָהרען—זיי וועלען זיך שוין נישט אומקערען
 מערה, און נישט פון דעם וויל איך זיך דערזעהלען.
 איך וועל אייך דערזעהלען נאָר אַפּאַר עפּוואַרלעך פון יענער
 צייט.

עפּוואַרעל נומער איינס.

ווי באלד פרושמאן איז געקומען, נאך אייפן וואָקאל, האָט ער
 אויסגענימען מיט מיר אַ תנאי (אָדער איז דאָס געווען מינער אַני-
 איינפאל): איינקאָנגיטאָ—די „חכמי קיעוו“ דארפן נישט ווי-
 סען, אז ער איז פרושמאן.
 די „חכמי קיעוו“—דאָס איז געווען אַ בינעל אידישע שרייבער,
 צווישען זיי גאנץ בערהמע. צווישען זיי איך גאנץ קלויניטשקע.
 דאָרט זענען געווען: משה אהרן שאַצקעס, יהליל, יצחק יעקב
 ווייסבערג, דיבזעוויטש, דארעווסקי—אין נאך גאָר גאָר קלויניטשקע.
 דער גרעסטער טייל פון זיי פלעגען זיין ביי מיר אַפּסע
 געסט אין פון זיי האָט זיך עס פרושמאן דוקא געוואלט אים-
 בעהאלטען.
 וואָס זשע טרומ גאָט?—טראַגט עס אָן איינעם פון זיי צו
 מיר אַקוראט דעמאלט, ווען פרושמאן זיצט, און עס ווערט אַ שמועס—
 געוויינטליך וועגען ליטעראטור און געוויינטליך וועגען קריטיקער.

„אינערע קריטיקער“—און אונזערע קריטיקער—דאָס איז געווען
 פרושמאן און נאך אמאל פרושמאן און ווידער אמאל פרושמאן.
 איך געדענק שוין נישט אַקוראט, צו פרושמאן האָט שטארק אָנגע-
 ריהרט ערויניץ אין אַפּעליעטאָן אַט דעם נפש, צו נישט שטארק, צו
 גלאַט אין אַפּרועף איהם אָנגעריהרט דעם פּנוּד, נאָר וואָס דער
 פארשוין האָט אויסגעקעט אויף דעם פרושמאנען! איש האָט ער
 פון איהם געמאכט. עפר זאפרו מיט דער בלאַטע גלייך—גאָר-
 נישט שייך צו זאָגען! פרושמאן האָט זיך נאָכגעפרעגט אויף פרוש-
 מאנען און יענער האָט נישט אויסגעהערט צו שטען פּעך און שווע-
 בעל אויף פרושמאנען!

נאך מערה קיניץ: מיר דאכט, אז אַט דער איר האָט מיט אַ קירצע
 צייט פרויער פאר דעם אָדער אין דערזעלביגער צייט טאָק געהאט גע-
 שריבען צום זעלביגען פרושמאנען „לכבוד פרוילעך“ מיט אַזעלכע
 טיטלען און מיט אזוינע קאָמפלימענטען, אז ביים גרעסטען ענו
 קאָן זיך דער קאָפּ פערדרעהען... די געלעכטערען, וואָס זענען
 דעמאלט געווען אין קיעוו נאָכדעם, אז דער נפש איז אַזעק, האָט
 מען בעדארפט הערען, מיין איך, אין וואַרשא.
 צום מעהרסטען האָט געלאכט, נאטורליך, פרושמאן אליין!

עפּוואַרעל נומער צוויי.

„מחברים“ פלעגען אַפּט, ועדער אַפּט קומען צו מיר אין
 שטוב.
 איך רעד פון דעם זון „מחברים“, וואָס שרייבען אין שרייבען
 און קיינער דרוקט זיי נישט.
 איינער אזא מחבר האָט זיך מיר אמאל געקלאָגט אויף צע-
 דערבויםען: „וואָס איז דאָס פאר אַ מיין רעדאָקטאָר אַט דער צע-
 דערבוים, וואָס איך שרייב איהם און שרייב אין ער דרוקט נישט
 איך שרייב—אין ער דרוקט נישט!“
 אַראַמאן האָט ער געבראכט צופיהרען, פון אַקליין שטערטעל
 און פּאַלאַטאָוער גופערניע, און וויל צוויי זאכען: ערשטענס, מיר
 ביינע, איך און פרושמאן, זאָלען איהם איבערלייגען פון אַנהויב
 ביזן סוף.
 דאָס וויסט נישט חלילה מיר זאָלען ליגען. ניין! ליגען
 וועט ער און מירן איהם האַרען.

איז איין מאל אוועק. והשנית- מיר זאלען איהם דרוקען. דאס
הייסט ניט דעם מחבר- דעם ראמאן זאלען מיר דרוקען.
ווי אזוי מיר ווילען- אין א צייטיג, אויב זאלען א סוף- ס'ארט
איהם ניט וואו, אפי' דרוקען.
ער וויל זעהן, אז זיין ראמאן זאל זיין געדרוקט.
הכלל- וואס טוט מען דא? דארף מען זיך אוועקגעציען, הייסט
עס, און הארבען ווי ער וועט לייגען.

פערוויכערט צו ציגארען, אוועקגעציעט זיך גאנץ בעקועם
אין וויג-שטולען, דעם מחבר אויבען-אן ביים טיש מיטן פעקעל
כתבים- א הויבש פעקעל- דריי גרויסע גראפע געדיכטע, "טעטראדען"-
ביכער!
ניין, איך וועל אייך ניט דערצעהלען, וואס דער מחבר דאס
אינו געלייגעט.

דאס איז געווען א ראמאן, אין דריי טיילען "אויפן שניט
פון שמיר"; בעזאלען מיט הימאר און בעסערסט מיט "טעטראדען".
נאר דער גאנצער אנטויק האט געשטעקט אין דעם, ווי אזוי
דער מחבר האט געלייגעט זיין ווערק, ווי אזוי ער האט פאטאנט,
געקוקעט, בעשעמיש אימליכס ווארט בען נדעך, גע-
מאכט מיט די הענט אין טיש אלע אברים, אונטערזאלען, געשעצט
תענוג, ממש געוואקסען פאר נחת, אליין געלעקט פון זיך די פינג-
ער, ווי א מענטש קאן געהען אין אוועלעכע אנטוויקען מיט א פראם-
כער פאן, מיט שווארצע טינט אויף ווייס פאפיער...

בעדארף מען נאך אייך דערצעהלען, וואס פון אינו בייזען
איז געווארען, אז מיר האבען נאך די ערשטע עטליכע פראצען
געגעבען א קוק אינם אויף דאס אנדערע? ברזין אין בלוי און
אלערליי קאלירען- נאך א מינוט אין מיר וואלטען געווען אדער
דערשטיקט געווארען אויסן ארט, אדער געפלאצט אויף שטיק-
שטיקלעך!

א גליק, וואס דער געלעכטער, וועלכען מיר האבען א הויבשע
צייט געהאלטען פערשטיקט און זיך, האט זיך דורכגעשלאגען א וועג
דורך דער נאז אין איז ארויס לאיר העולם.
דער ערשטער האט געפלאצט פרישמאן- און איי וועה, ווי
איך האב געצייטערט פאר איהם, טאמער דערזעהט דער מחבר,
א קשיא אויף א מעשה, און האפט א "טעטראדען" פון זינע, "טעטראדען"
און ניט איהם איבערן קאפ און פלעט פרישמאנען דעם מח:

אנראשען איז ביי מיר ניט ווערט געווען דעמאלט פרישמאנען
לעבען!

און שטעלט אייך פאר א העלחה פון א מענשען!- דער מחבר
האט אונז דערזעהן לאכען, האט ער זיך אליין אויך צעלאכט!
ער איז געווען זיכער, אז דאס האט אויף אונז געוויקט די
זאלץ פון זיין הימאר און דער פאפער פון זיין "טעטראדען".

פלוצים האפט זיך אויף פרישמאן: גענוג!
מע דארף ניט לייגען מעהר. ס'איז אזוי גוט, אז מע פער-
שפארט שוין נאר לייגען הימער.

- אלזא, יונגערמאן, וואס ווילט איהר?
- איך וויל מיין ראמאן זאל זיין געדרוקט און הימער נאר-
נישט... אין געלד- איז היינעל איהר וועט זאגען...

דערזעהן, אז דער יונגערמאן בענוגעט זיך ניט מיט פבור אליין-
ער וויל נאך געלד אייך, האט אונז אונגענומען א חשבון געהען
דעם יונגערמאן צו דער ארבייט.

החלת- דאס איז געווען פרישמאנען איינפאל (אנאיינפאל פון
א גאנצן)- בעדארף מען וויסען די ווערט פונם ווערק- און דאס
לאזט זיך נישט אפשאצן, ס'דען מע זאל וויסען די וואג, וויפועל
עס וועגט.

און דאס איז נישט שווער צו דערזעהן. מע געהט אין מע לעגט
דאס אוועק אויף א וואג, דאס הייסט (אין דאס איז אויך געזען פריש-
מאנען זשעניאלער איינפאל) מע לעגט אוועק אויף איין וואג-שאל
דאס ווערק און אויף דער אנדערער לעגט מען אוועק געוויכט, וועט
מען דעמאלט וויסען אקוראט.

און מע האט זיך נישט געפולט און מע איז גענאנען אין
א קלייט, וואו ס'איז דא א וואג, און מע האט אפגעציען דאס ווערק-
דריי פונט מיט דריי פערטעל- קיין עין-הרע ניט!

אויב איז געבליבען נאר איין זאך: דער מקח?
- מה יקר? ווי טייער זאל מען רעכענען א פונט?
וויל דער יונגערמאן פשוט אופן ניט זאגען וויפועל.

- וויפועל איהרש זאגען אזוי וועט זיין גוט.
איז געבליבען ביי אונז, אז צוויי הינדערט היבל דאס פונט.
- גענוג?

דער יונגערמאן, וואס איז שוין בלאו הי געווען אויסן זיכע-
טען הימעל, האט אזא געגעבען:
- עס מעג זיין הינדערט היבל א פונט און איך גענוג.

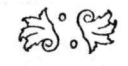
האָט זיך אָבער פּרוּשמאַן אַוועקגעשטעלט אין מאל פאר אלע
מאל-צוויי הונדערט רופעל-ס'איז ווערט מער!
דער מחבר אונזערער איז שיער ניט צעשמאלצען געוואָרען
פאר תענוג:
— מאָו מילא! אז אידר האָט זיך אַיינגעשפּאַרט צוויי דוג-
דערט, זאל זיין צוויי הונדערט.

— וויס'על-זשע הויסט עם מאכט דאָס אים ארום און ארום?
אין פּרוּשמאַן האָט אַנגעוואַמטעלט די נאָו מיט'ן פּענסנע מיט
גרויס מאטעריעל נעם האלט זיך ניט אויף פּרוּשמאַנס נאָו קיין
פּענסנע! אין אלע דריי האַפּען גענומען אַריינקוקען אין חשבון
אריין-עם טרעפט אַן אַקוראַט 750 רופעל, ווי אַ גראַשען אַ בייגעל!
דער יונגערמאַן האָט זיך שוין גענומען גלעטען דאָס בערדעל
אין וואַרשען.

- מיר האַפּען אויך געוואַרט.
- ני-...?
- ני-ני-...?
- אדרבה?...?
- אדרבה וואַדרבה?...?

און אָט דאָ האָט זיך אַרויסגעוויזען דער גאנצער מענת: דעך
ינגערמאַן האָט געמיינט, אז מיר דארפּען איהם צאָהלען צוויי דוג-
דערטער פאר אַ פּונט, און מיר האַפּען געמיינט, אז דער יונגערמאַן
זאל אונז צאָהלען די צוויי הונדערטער אַ פּונט!
אין דער יונגערמאַן געפאלען אויף אַ המצאה:
— וויסט אידר נאָר וואָס? אדל אייך ניט צאָהלען, אידר
מיר ניט צאָהלען-נאָט אייך מיין ווערק און דרוקט עם אָפּעט!
האַפּען מיר זיך אָבער אַוועקגעשטעלט: ניין! דאָס וועט ניט
געהן! פון זינט די וועלט שטעהט אין אַמנד, אז פאר אַווערק
אָדער מע צאָהלט דעם מחבר, אָדער דעך מחבר צאָהלט-אנדערש
געדעמ'ס ניט!

פונם געשעפט איז ניט געוואָרען גאַרנישט ניט.
נאָרשע, יונגעלשע, נאָר גוטע, גליקליכע יאָדערען-זי וועלען זיך
שוין ניט אומקערען מער!...
געוויי, 1 סאַט 1914.

II

אגרות דוד פרישמן

עם תמונתו
ועצם כתב ידו
ארכיון חב"ו וידידותי הלאה
מיום יולי 1927
נא. ארכיון י"ג. 2011/ מע"ס.

נערכו בצרוף תולדות פרישמן,
מבוא, הקדמות והערות
על-ידי
א. ר. מלאכי

הוצאת לילי פרישמן
(בסיוע מורים אייזנמאן)

1927

ניו-יורק, תרפז

לשלוש-עליכם

[פרישמאן ושלום-עליכם — על הנושא הזה יש לכתוב מאמר גדול. במדה ידועה עשה זאת י. ד. ברקוביץ. ב„ספר שלום-עליכם“ הקדיש (במחלקה „עם משפחת הסופרים“) פרק מיוחד להיחס שבין פרישמאן ושלום-עליכם.

חליפת המכתבים בין פרישמאן ושלום-עליכם התחילה בסוף שנת 1887. שלום-עליכם היה אז בראשית שגשוגו והתפתחותו, היה בבחינת „מקש דרך“ בספרות, ופרישמאן הסופר בעל הטעם הטוב, עשה עליו רושם עז ונמרץ. שלום-עליכם פנה אז לפרישמאן במכתב קצר בדבר איזה ענין ספרותי, ואגב הביע לפניו את „התפעלותו“ הנמרצה על ה„תחו ובהו“. לפי השערת ברקוביץ, היה תוכן מכתבו הראשון של שלום-עליכם לפרישמאן — שישתדל לפני קאנטור, שהיה אז עורך ה„פולקס-בלאט“, שישפיע על מו"ל ה„פולקס-בלאט“, ישראל לוי, להרחיק מעל דפי העתון הזה את ההרפות והשקוצים על השפה האידית, שהיתה שנואה מאד על לוי. פרישמאן, שלא התעניין אז בספרות האידית, הציע לשלום-עליכם לקנות מקאנטור את „היום“, שהיה נמצא אז במצב דחוק, ולהעמידו על בסיס נכון, או להשתתף עמו ביסוד עתון חדש, אך בלב שלום-עליכם נרקמה אז מחשבת על יסוד בימה ספרותית באידית, ולא שם לב להצעת פרישמאן.

כשנגש שלום-עליכם להוציא את ה„ביבליותיקה העממית“, היה פרישמאן מן הראשונים ששלום-עליכם פנה אליו שישתתף במאסף זה. בראשונה נסה פרישמאן להשתמש באמתלא כי אין כחו גדול בשפה האידית ואין ברצונו כלל „לרעות בגן הזה“. גם הוכיח פרישמאן את שלום-עליכם על שבהוצאת ה„ביבליותיקה“ הוא מכוון להתחרות עם ספקטור שהוציא אז את ה„הויז-פריינד“ — דבר שמעולם לא

עלה במחשבת שלום-עליכם, ורק „הולכי רכיל“ מצאו בזה ענין לחרחר ריב.

היו ביניהם גם „חכוכים“ קטנים בנוגע ל„שכר הסופרים“. אך עוד בטרם שלח פרישמאן את כתב-ידו, קבל מאת שלום-עליכם מאה רובל „דמוי-קדימה“. וכשקבל שלום-עליכם באחרונה את שירו של פרישמאן „אופיר“, מהר להביע לפרישמאן את התפעלותו על השיר הזה, וכתב אליו: „אין כח בעט... אבל די במחמאות! איך יכול היות אחרת? ואיך צריך פרישמאן לכתוב?“ ואחרי הדפסת ה„ביבליותיקה“ שלח לו שלום-עליכם „הונוראר“ כזה, אשר העיר אז תמחון וימים רבים היה הדבר לשיחה בפי הסופרים.

לאט-לאט נתקרבו שני הסופרים הגדולים, ונפשותיהם נקשרו לאהבה אחד את השני. במכתביו הראשונים לשלום-עליכם לא היה פרישמאן זהיר בדבריו, לא נשא פנים והיה מבקר קשה את יצירותיו של שלום-עליכם. שלום-עליכם, לא רק שלא היח מרגיש את עצמו נעלב, אלא אדרבה, היה שמח מאד על שפרישמאן מתנהג עמו במדת-הדין ומדקדק עמו על כל קוץ וקוץ. שלום-עליכם התחשב הרבה בפרישמאן, וחותר-דעתו על יצירותיו היתה יקרה לו מאד. כשלא קבל שלום-עליכם תשובה מספיקה מפריש-מאן על ה„ביבליותיקה“, כתב אליו: „ומה תאמר על „סטעמפעניו“? או האם שכחת, כי משפטך (על-דבר האחרון, כי בו הכתוב מדבר) יקר בעיני עד למאד? או האם לא תדע, כי נחוץ לי לדעת חות-דעתך, כדעת של המשורר היותר נשגב, המשורר „הבורא עולמות“? האם לא ידעת?“ („ספר שלום-עליכם“, ע' 193—192).

שלום-עליכם השתוקק מאד להכיר את פרישמאן פנים-אל-פנים, והזמין אותו לביתו בקיוב. על בקורו של פרישמאן בקיוב מסר שלום-עליכם בזכרונותיו שנדפסו ב„ספר-היובל“ לכבוד פרישמאן.

חליפת-המכתבים בין פרישמאן ושלום-עליכם היתה גם בעברית וגם באידית. שלום-עליכם אהב מאד את סגנונו העברי של פרישמאן, והיה מפציר

בו מאד שמכתביו אליו יהיו כתובים אך ורק בעברית. „אל תשים לב, — אומר שלום-עליכם באחד ממכתביו לפרישמאן — מה שאני כותב אליך אידיש, אלי תכתוב דוקא עברית“. וגם פרישמאן, שחשב את שלום-עליכם לבעל-סגנון מצוין בעברית, הוכיח אותו פעם על כתבו אליו באידיש. כשנדפס ב„הדור“ ספורו של שלום-עליכם, „חברבר הצרוני“, לא הפצו „משכילי“ קיוב להתאמין כי הספור נכתב עברית מאת שלום-עליכם, והשדו כי הספור תורגם על-ידי פרישמאן, ועל זה יכתוב אליו פרישמאן: „צחוק עשו לי חכמי קיוב החפצים ליהס לי את הלשון ואת הסגנון של ספורך „חברבר הצרוני“. אילו ידעת לכתוב זרגונית כאשר אתה יודע לכתוב עברית, כי עתה היו תורגם ניסטים יכולים לשמות. לפי דעתי הפרטית אין אתה זרגוניסט, כי אם עברי. בקראי את „חברבר“ שלך לא נפלאתי כל-כך על לשונך כאשר נפלאתי על סגנונך“.

מכתבי פרישמאן לשלום-עליכם שמורים בארכיונו של שלום-עליכם (חסר רק הראשון). ממכתבי שלום-עליכם לפרישמאן לא עלה בידי ברקוביץ להשיג רק מקצתם. חמשה כתובים אידיש ואחד עברית, נכנסו ב„ספר שלום-עליכם“.

לט

С. Петербургъ, 30 Октября, 1887 г.

אדוני הנכבד!

כותב אני אליך את תשובתי על מכתבך תומ"י, בתנאי שתעשה גם אתה עמי את החסד לענות אותי על מכתבי זה בפאסט החוזרת. התעשה כדברי?

ראשית מכתבך היה לי לאות נאמן פי יודע אתה את שפתנו העברית ומבין להשתמש בה פהוגו, ורק בן-יחיד אתה שיש לו געגועים שונים ומבקש תואנות שונות, ועל פן תלך עמי בקרי; ואולם גם אני אלך עמך בקרי. איש כמוך כופין אותו עד שיאמר רוצה אני ואין משניחין בו ובגעגועיו ובתואנותיו, ולכן הבה, אדוני, הנני כופה עליך את מכתבי כגינית וכותב אליך דוקא בל"ק ואומר

אני אליך: אם תחפוץ מוטב, ואם לאו, עשה לי ככל אשר תוכל לעשות.

במכתבך האחרון ההוא הבאתני לעבור על איסור דרבנן ולמלאות שחוק פי בעוה"ז, ובצוארך הקולר תלוי. במושב לצים ונשים ובתולות יפות ישבתי בקפלי את מכתבך וכולנו קראנו את הדברים בקול, ושחקנו מוטב לב על המקרה אשר קרה אותך בקארלסבאד עם פרישמאן השני. והנה למען השב את נפשך למנוחתה, אין לי בלתי אם לספר באזניך כי אתה לא הראשון אשר קרה אותו מקרה כזה על ארותי. הגע בעצמך פי אָנכי בחור יפה תואר עם יפה עינים, ומלכד ליטרטים ומשפילים יש בעולם הזה גם בתולות יפות המבקשות את קרבתי, והנה עלמה מפנות הנדיבים הגדולים ישבה לפני שנתים ימים בעיר אַסטענדע ותמצא גם היא את שמי ברשימת שמות האורחים אשר שם, ותחשק גם היא לראות את פני, ותבוא לראותי, והנה — איש זקן לקראתה. ואולם האיש הזה לא נקרא „דוד“ פי אם „פרישמאן“ לבר, והוא דודי אחי אָבי, ומלכד זה הן גם העלמה ידעה אותי פנים אל פנים זה מפבר, ולא היה העפפקט גדול כל כך. ועוד דברים נאלה קרו את אוהבי ורעי אשר את פני אינם יודעים; ומי יודע אם לא יבוא יום ואני מות אמות ובמכתבי-העתים יהיה כתוב פי דוד פרישמאן מת, ואיש לא יאמין ואיש לא יבוא לספור לי ולכפותי, פי יאמר: אין זאת פי פרישמאן השני מת. הה, אלי אלי! לא טוב היות לאדם שותף בשמו ובכניו!

במכתבך אתה רומז לי פי דבר לך „אלינו“ (פלומר: אל הירידקציה, אל ה' קאנטאר או אלי) וכן אתה שואל אותי אם ה' קאנטאר הוא איש ישר. מי יתן והיה כל עם ה' ישרים כמשהו, אך אחריתם לא תהיה כמשהו! פי עובד האיש הזה לבהלה, והקונקר רינציה שעמדה על „היום“ בטרם שהספיקה לו השעה לתקוע יתרותיו במקום נאמן, היא הצרה את צעדיו תחתיו ולא נתנה אותו לצאת ידי חובותיו הרבות בעתו ובזמנו, ואולם אין ספק בלבי פי האיש הזה ישר רוח ובר לב, ואף עשה יעשה את כל אשר יוכל, למען שמו. — ואתה אדוני, דע לך פי גם לי דבר אליך, ואולי נתכוננו שנינו לרבר אחר. האם תטה אונך אלי רגעים אחרים?

כפי אשר אזכרה אמרתי לך במכתבי הראשון כי אדיר כל הפצי היה לראות את כל האנשים בעלי הכשרון אשר בקרבנו, מתאספים אל מקום אחד, ועושים להם מרפז אחד, ועובדים פולס את עבודתם לשמה, ולא יהיו עוד הניצוצים נפזרים לכל רוח. אולי שמרתי אותך מן הפנעים ומן המזיקים עד היום הזה ולא תדע עוד את אשר אנכי יודע; אולי לא תדע עוד את הגנבה ואת המרמה ואת העול ואת הרעה, אשר עוסקים בס רופי סופרינו העומדים בראש; אולי לא תדע עוד כי בעד אגורת נחושת אחת יעשו „הגדולים“ שבנו את אשר לא יעשה אף הפחות שבפחותים. אנכי, לפעמי ולחבורתי, יודע את כל הדברים האלה למן היום הראשון אשר ירדתי אל תוך הצבור הנחמד הזה והייתי בעצמי לסופר, ולו ידעת אותי ואת דרך החינוך אשר בו הלכתי, כי אז הבינות עד כמה היתה ספרות כזאת לתועבה ולגועל נפש לאיש כמוני; ואז הבינות ג"כ מה ראיתי על פכה לכתוב מאמר כמאמרי „תרו ובהו“ אשר אתה מספר בשבחו, או יתר המאמרים אשר הייתי בס למר נפש וקשה רוח הקורא לריב כל היום, ואז הבינות ג"כ כי לא מרוב נחת וטוב לב אני עושה כדבר הזה. — בימים ההם ואני נקראתי להיות שותף למעשה „היום“, ואני אהזתי בשמחה גדולה בעבודה הזאת, פי אמרתי: פה ימצא איש כמוני מקום להחריב את העולם המלא מרמה אשר עשו להם „גדולינו“, ופה אדבר יום יום עד פי ישמע העם והבין ורפא לו. ואולם ה' קאנטאר בעל „היום“ איננו קאפיטאליסט ואיננו תלוי בדעת עצמו — ועל פן היתה כל עבודתנו לשוא. לו היה לה' קאנטאר איזה סך הגון להציב את „היום“ על יסודות חזקים ונאמנים, פי עתה הכרענו את הקונ" קורינציה בנקל, ואז יוכלנו לעשות בספרתנו מעשה אשר כמוהו לא היה עוד לעולמים; ואולם בעל „היום“ נגש אל המלאכה בידיים ריקניות, ועל פן „היום“ עוד מתחלת בריאתו ינוד כקנה בתוך המים.

לא אדע, אדוני, באיזה מקצוע אתה עוסק ומשלח ירך מה הוא, אבל יודע אני כי אינך עני — ובכן הגידה נא לי, מחמדי, היש בך איזה זיק של חשק להשתתף עם ה' קאנטאר או עמי בהוצאת „היום“ או „בן עמי“⁽¹⁾ או באיזה מ"ע שיהיה? האם

לא חשקת להיות „איזדאטיעל“⁽²⁾ לאיזה מ"ע ולקרוא את שמך עליו? — הנני מוסר לך מודעה בלחש פי הקאפיטאל הנדרש לעסק כזה איננו גדול ועצום יותר מדי.

שים נא את הדבר הזה אל לבך והגית בו מעט — האין זה עסק בשבילך?

יוכל היות פי שנינו נתפנונו לדבר אחד, וכי עלתה המחשבה הזאת גם על לבך, ולו יהיה כדברי פי עתה שמחתי מאד מאד.

יודע אנכי ברור כי לו יכלתי לדבר עמך פא"פ, פי אז היתה לאל ידי לבאר לך את משפט כל הדבר הזה לאשורו, ויודע אנכי נאמנה כי אמרת: הן! בכל פה — אבל הדרך אשר בין פטרבורג ובין קיוב היא דרך רחוקה מאד, ואני לא אוכל לבוא אל עיר הקודש אשר אוית לשבתך. הגידה נא לי, יקירי, האם לא יכלת אתה לטייל מעט קט מקיוב לעיר המלוכה? הלא עיר המלוכה עיר יפה מאד, ויש בה דברים אחדים שיוכלו לשובב נפשות צדיקים כמונו, וברור הדבר פי בלילי החורף הארופים אין ללילית וכל כח דילה כל שליטה בפטרבורג. התחפוץ לבוא הנה?

ושמים אנכי נוטל עליך: (א) מכתבי זה יהיה עמך סוד כמוס, פי דברים שלא נתגלו לשום אדם, נתגלו לך; (ב) על מכתבי זה תענני תיכף ומיד ביום קבלתו, באופן שביום ה' הבע"ל תהיה תשובתך בידי.

ועוד אחת אני מגלה לך בחשאי: יוכל היות פי אעזוב את פטרבורג ואני בעצמי אוציא לאור איזה מ"ע.

ובכן: ביום ה' הבע"ל תהיה תשובתך בידי!

מוקירך ומכבדך מאד

ד. פרישמן.

האם יודע אתה פי ה' גאלרפארען⁽³⁾ עזב את ארצנו ויסע לאמעריקא?

(1) ירחון, יצא עלידי קאנטור.

(2) מוציא-לאור.

(3) אברהם.

מ

Лодзь, 25 Марта, 1888 г.

אדוני,

את מכתבך האחד (ולא שנים) אשר שלחת אלי על שם הירידקציה של „היום“ בפ”ב ואת מכתבך השני אשר שלחת אלי ללאדז, קבלתי, והנני נותן לך את תודתי על כל השבחים הרבים ששמת בפיד ברברך אלי. אמן ידעתי גם בלעדך כי בעיני רוב הקוראים לא מצא שירי הקטן¹ כל חן, כי לא רוחם רוחי, וגם את שפת זשארנאן לא ידעתי להשתמש בה פראוי ולא נסיתי מעודי לכתוב בה דבר וחצי דבר; ואולם מאמין אני כי שירים כאלה, אם יהיו נתונים לפני הקוראים במדה גדולה ועצומה, אז יעוררו הפנים החדשים האלה את הרגש הנסתר אשר במעמקי לבם, ואז, מי יודע, אם לא נוכל להשיב לאמללים האלה את ששון ישעם ואם לא נשפור עליהם גם טל ילדות מעט. מאמין אני באמונה שלמה כי הלידיק את כל תוכל, ובה נושיע גם את עמנו.

„דאס מעסערלי“² קראתי, ואדמה כי דברים כאלה יהיו נקראים בתאות נפש בכל לשון שהיא, וממילא גם בלשון הקודש; ואולם ידי תקצר מבקש לך, או למעתיקך, מקום להדפסת הספור, כי אני בעצמי הו גורשתי מן הערן של הספרות העברית, ואם אבוא אני בעצמי להדפיס איזה דבר הו לא יקבלו ממני, וגם בעל „המליץ“ וגם בעל „הצפירה“ ינוסו מפני מנוסת חרב, ואיד אפוא איעץ לאחרים?

את מאמרו של ה' יהל"ל בהמליץ³ לא קראתי, ומפה לאוזן יכול אני לגלות לך את הסוד כי לא באהבה יתירה אוהב את הספרות העברית, ואם אינני אנוס לקרוא (כמו שהייתי אנוס בשעה שעבדתי בבית הירידקציה), אז יוכלו לעבור עלי גם שבועות וירחים ואני לא אקום לקחת ספר עברי או מכ"ע עברי לתוך ידי. ועתה בנוגע לשאלתך במכתבך השני, יכול אני להשמיע אותך את דעתי כפה מלא, כי אין אני מאמין שיצלח הפצד בידך להשיג רשיון להוציא לאור איזה מ"ע בשפת זשארנאן; אנשים רבים, גדולים ועצומים, אשר יש להם פרוטקציה עד למעלה ראש, כבר עמלו ויגעו הרבה ולא הצליחו, וע"פ אין אני מאמין כי אתה תהיה

לשלום עליכם]

קכא

הנבחר. ואולם אם יהיה ה' עמך והגיה אורו עליך והופיע על עצתך, אז יהי לבך סמוך ובטוח פי סופרים גדולים וטובים יהיו עמך בעצה אחת ועזרו אחריך; ואני הו ידעת גם אתה, כי אינני מסופרי זשארנאן ואין גם ברצוני לרעות בנן הזה, ורק לבקשת אשה כבודה אחת כתבתי פעם אחת מה שכתבתי. וגם נכונה לפני עתה עבודה גדולה ולא תהיה עמי בידי לכתוב דברים שאינם מן ההכרח. — אכן חזק והתחזק ובוא נא עד המטרה אשר הצבת לך, אז נראה איך יפול דבר.

אם יש את לבך, הוריעני נא את המקום אשר שם נוכל להשיג את ספוריך הנרפסים בהוצאות מיוחדות, ואקנה; כמדומה לי שבכר אמרתי לך פעם אחת כי לא קראתי מספוריך בלתי אם שנים. והנני מוקיר את פעלך ומכבד את שמך.

דוד פרישמאן.

- (1) „אויף דעם בערגעל“ (תרגום שירו „שם ברמה“), נדפס בהוספה הספרותית של ה„יודישעס פאלקסבלאט“ 1888, גליון 2.
- (2) מיצירותיו הביוליריסטיות הראשונות של שלום-עליכם, נדפס בשנת 1887. תורגם לעברית על-ידי י. ה. רבניצקי (בשם „האולר“, הוצאת „מוריה“) ועל-ידי י. ד. ברקוביץ (בשם „האזמל“).
- (3) „צדקה למשקולת“, נדפס בהמשכים אחדים בגליונות „המליץ“ של שנת 1888.

מא

ווארשווא, 29 מאי, 1888.

ידידי!

מכתבך הפטוח (פלי דאטום) אשר בא היום לידי, היה בעיני כחלום ברב ענין. אני מעולם לא החזרתי עוד עם תורתך ולא באתי עוד לאיש לכפות עליו את ההר פניגית ולאמר לו: אם תקבל את תורתך מוטב וכו', וגם עתה, כאשר כתבתי ספור קטן בשפת זשארנאן, כתבתי עפ"י בעשטעלונג¹, ורק כי היה ה' דינעסד זאהו פכיתי ואותו אוהב, לכן קראתי פאזניו את אשר כתבתי, גם בטרם נגמר הספור, והוא בקש ממני כי לא אתן את ספורי זה לשום איש בלתי אם לו, ובאחרונה הגיד לי כי הפץ הוא לקנותו למענך.

הדבר הזה נתן שמחה בלבי, כי באמת חפצתי גם אני יותר לעבוד אותך מעבוד אנשים אחרים. — ה' דינעסזאהן עשה עוד יותר, כי נקב לי גם את פרשת הפסח במחיר הספור, ויגד לי כי המחיר היותר קטן הוא מאה ר"פ (ובאמת לא הפריז על המדה; כי גם אם נחשב 10 קאפ. בעד השורה, לא יחסר הרבה לסכום הנ"ל). ואולם הנה זה בא מכתבך היום ויטפח על פני, כי מצאתי בו בטואים, כמו: "מיר וועלען זאך אביסעל דינגען", "איך בין א יוד א סוחר", "די בעללעטריסטיק איז פייא מיר שוין פולל ווי איין אויג" — ובכן הלא רואה אני כי מקח טעות היה לו לה' דינעסזאהן, וגם אני מצדי לא אחפוץ להיות אורח לא קרוא, ועל פן נחרול מזה. האל הטוב, אלהי אברהם: אלהי יצחק ואלהי יעקב, לא יעזבך ולא יסיר חסרו ואמתו ממך וממה"ע אשר אתה מוציא לאור, וגם אותי לא יזנח ולא יעזבני ולא יטשני, אמן סלה.

ראה אתה אומר אלי כי ע"ד מכתבי האחרון אשר פתבתי אליך ואל ה' ווייספערג היית כועס עלי, ואני צר לי מאד כי באת לידי כן; מעולם לא חפצתי להכעים איש ולהכאיב את לבו, ואולי באמת דברתי דברים רעים ואני לא אזפור, לכן אבקש ממך סליחה ומחילה.

יהי נא לפך סמוך ובטוח פי בטבעי אינני איש רע.

מכאובים רבים וענינים רעים און שלעכטע געשאפטען עצבוני וימררוני בימים האחרונים וע"פ אוציא לפעמים מפי דבר מר. סלח נא לי אם לא אוכל להאריך היום במכתב, ואולי עוד אשוב לכתוב אליך בזמן קרוב.

מוקירך ומכבדך

ד . פ ר י ש מ א נ .

(1) הומנה.

מא

Варшава, 17 Июня, 1888 г.

ידיד נכבד!

זה עתה הוגד לי, כי הוצאת לאור בימים האלה ספר ע"ד ספורי ה' שייקעוויטש¹ ויען פי גם אני נשאתי ונתתי פדבר

האיש הזה בימים שעברו², לכן אוותה נפשי לראות את אשר תעשה בו אתה. היטיבה נא ברצונך לשלוח לי את מחברתך עפ"י האדרריסה הרשומה מטה וקבל בזה את מחיר ספרך (כפי שהוגד לי). סלח נא לי בטובך אם לא אוכל להאריך, והנני מוקירך ומכבדך, ד . פ ר י ש מ א נ .

רצוף בזה 21 קאפ. פ"מ.

(1) „שמרים משפט“.

(2) ב„היום“ שנה שניה (1887), גליון 257, 258, הדפים פרישמן בקורת על ספורו העברי של שמ"ר „הנדחת“ (הוא המכתב השלישי של ה„מכתבים על-דבר הספרות“).

מג

Варшава, 24 Июня, 1888 г.

אדוני וידידי ראפינאָוויטש!

על מכתבך הזאקאזנאי מיום 16 לח"ו לא היה סיפק בידי לענות אותך עד היום הזה, ועמד הסליחה אם נתמיד לחפות יותר מן השיעור. ועתה הנני ואשיב אותך בכל אשר אדע.

את ספורי בשפת זשארנאן לא כתבתי מעיקרא בשבילך, ורק לבקשת ה' דינעסזאהן, אשר נגש אותי ויאלצני בדרך כזו, נענית באחרונה לתמו לך, והאמת אני לך עתה פי לא כלב שלם ולא באמונה עשיתי פדבר הזה, אחרי כי מלאכתך בכלל לא מצאה חן בעיני, יען פי היית בעיני למסיג גבול ולאוכל את פכשת הרש. ספעקטאר הוא הרש אשר אין לו כל בלתי אם „מאספו“ הדל¹ אשר יהיה לו ללחם יבש, ואתה אשר ברכת אלהים בכל (לא לפי דרשת חז"ל), באת לככות את נחלתו הנשארה, ולכן היה הדבר הזה פעיני פעין עבירה, ולא חפצתי כלל להיות מסייע לידי עובר עבירה; ואולם הנה זה בא ה' דינעסזאהן ויעתיר עלי דברים ויוכל לי ואז פתב אליך דינעסזאהן מה שפתב, ואף חשב פי פוא יבוא אל ידי סך הגון אשר תשלח לי והוא יוציא מקרב לבי את הטינא האחרונה אשר עוד היה לי עליך. אכן הנה אחרת הייתה עמך, פי כתבת אלי מכתב ודברת אלי פלשון התגרנים ע"ד

„אבהאנדלען“, „דינגען זיך“ וכיוצא בזה, וע"פ קצרה נפשי בכל אלה ואענה אותך בקצרה. פי אין לי המדה של הקב"ה לחזור עם תורתו על כל אומה ואומה, וכי מעולם לא בקשתי לי עוד מו"ל לדבר אשר פתבתי. — בין פה וכה והי קאנטאר מפ"ב, אשר אוהב אותו כנפשי, פותב לי ומשביע אותי יום יום לכתוב לו דבר בעד הפאלקסבלאטט²), וע"פ לקחתי בשבוע שעבר את המאנוסקריפט אשר היה לי¹) ואשלח אותו פטרבורגה. ועתה הנה זה באו תלגרמותיך ומכתביך, והי דינעסזאָהן עמד למליץ עליך מאין כמוהו, לכן קמתי ואכתוב לך קאנטאר פי ימהר להשיב לי את המאנוסקריפט אם לא נדפס עוד — והיה אם יהיה פדבר הזה, אז תקבל מידי את ספורי זה, ואם לא, אז יוכל היות כי אכתוב למענד ספור חדש ואתן אותו לך.

ועתה נעזוב נא את ה„בן-מלך“ ונבוא אל ה„בת-מלכה“.

בנוגע למחיר אשר אתה אומר לשלם לי, דע לך פי לא הפרות ככה על המדה כאשר מדותה בנפשו. עשר קאפ בעד השורה ישלם לי גם הי ספעקטאר העני, אשר אין ידו משנת ואשר למצוה גדולה תחשב לי אם אוכל לתת לו דבר-מה בחנם. הי לעווי בעל הפאלקס-בלאטט יתן לי 5 קאפ בעד השורה הקטנה אשר לי, והמחיר הזה הלא יגדל ממחיר עשר קאפ בעד השורה הגדולה, האין זאת? — במה שנוגע לשירים שלם לי הי לעווי 20 קאפ בעד השורה, וגם הי ספעקטאר שלם לי 20 קאפ בעד כל שורה של שירי „עם האט מיר די באָע אַ מעשה דערצאהלט“ הנכון לבוא במאספו החדש¹), וכמדומה לי כי גם אתה פאחד ממכתביך הראשונים פתבת לי כי בעד פראָוע טובה תשלם לי 10 קאפ ובעד שירים טובים 20 בעד השורה, ואתה מה זה כי באת להגיד: „אני העשרתי את אברם?“ — עוד הפעם אנכי חוזר לענייני למען הגיד לך, כי בעוד שנים שלשה ימים אדע אם אוכל לשלוח אליך את ספורי הנמצא כעת בפ"ב, או אם פכר אחרתי את המועד ולא אוכל עוד להחזיר את המת מבית-הקברות.

באופן האחרון נכון אני לכתוב למענד דבר חדש אשר תהיה כמותו פכמות המאנוסקריפט אשר שלחתי לפטרבורג. והפרייה בידך לבחור עתה: אם לכתוב למענד פראָוע או שיר. — בנוגע לי,

הנני מגיד לך פי רעיון יפה רוקד עתה כמוחי, אשר יהיה לי לחומר לשיר אשר — יודע אני נאמנה — ימצא חן בעיניך; ואתה כטוב בעיניך עשה.

בנוגע לצד החמרי אשר בכל הענין הזה שאנחנו עסוקים בו עתה, הנני מבקש ממך פי לא תדין אותי לכף חובה ואל תאמר עלי פי הנני איש הנושא עיניו אך אל המחיר, ונושא ונותן על אדותיו כאלו היה הענין הזה פלו פאָעויע. ואולם דע לך, פי היו ימים טובים לי אשר לא עלה על לבי להאריך בדבור על אדות הענין הנמאס הזה, ואולם עתה נשתנו מעט הדברים האלה ויעשוני גם לחצוף — ודי לחכימא בשני קוים.

אתמול קבלתי את מכתבך עם שלש המארוקות. ראה אתה אומר לי פי אך להקניטך שלחתי את המארוקות¹), והוא טעות בידך, פי לא כן הדרכה, ואני הן בפרוש פתבתי אליך פי לא קראתי שום מודעה, ואך מפי השמועה הנני בא לשלח את מחיר ספרך אליך (אָרריסה אחרת לא ידעתי) ולבקש ממך את הספר.

והנני מוקירך ומכבדך

ד. פ. ר. ש. מ. א. נ.]

בין פה וכה ואני מחפה לדבריד למען דעת אם אהל לכתוב לך שיר או ספור. אני מצדי נוטה יותר אחרי השיר, אחרי כי רעיון השיר הזה ממלא עתה את כל לבי, ואני מרמה פי שיר אשר פזה לא נכתב עוד מעולם בשפת זשאַרגאָן. — בשבוע הזה אָנכי כותב אל הי פרוג להודיע אותו את רעיון השיר, ויוכל היות פי נכתוב שנינו בנושא הענין הזה: הוא יכתוב רוסית ואני אכתוב זשאַרגאָן, פי כן עשינו זה פעמים אחרות, וגם באחת מחוברות הוואַסחאָר האחרונות אתה מוצא שיר אחד מאת פרוג אשר אָנכי כתבתיו בראשונה עברית¹).

(1) „הויודפריינד“.

(2) קאנטור היה אָ עורך ה„פולקסבלאט“.

(3) הספור „הזכרת נשמות“, נדפס בההוספה הספרותית של ה„פולקס-בלאט“, 1888, גליון 26, 27, 28.

(4) בכרך השני של ה„פאָמיליענפריינד“.

(5) מחיר הקונטרס „שמ"רים משפט“.

(6) אין ה„וואסחאד“ כעת לנגד עיני, ואיני יודע את תוכן השיר המדובר. אבל יש לשער כי פרושמן מכוון בזה לשירו „הנדבה“, שעל נושא זה כתב פרוג את שירו „בת השמש“. ואמנם כשהדפוס פרושמן את שירו זה, הוסיף את ההערה הזאת: „ימים רבים אחרי כתבי את השיר הזה נודע לי כי משורר עברי בשפת רוסיה השתמש גם הוא בלגנדה הזאת לענין אחר“ (לוח „אחיאסף“ שנה ב', תרנ"ה, ע' 40—54). דומה לזה הוא גם שירו של פרושמן „משיח“, שדומה הוא לשירו של פרוג, בשם זה. כשנדפס שירו זה ב„השלח“, העיר על הדמיון הזה א. ל. שיינר הויז („השלח“, כרך א', ע' 392).

מד

Варшава, 29 Июня, 1888 г.

ידידי הנכבד!

בחפזון גדול אֵנכי כותב אליך את הדברים האלה: זה עתה קבלתי את הסך מאה ר"פ אשר שלחת אלי עפ"י תלגרמה, וצר לי מאד פי עוד לא הגיע אלי מכתבך למען אדע מה לעשות. במכתבי האחרון אליך בארתי לך את הנעשה ואמרתי לך פי מסופק אני אם עוד יצלה חפצי בידי להשיב אלי את ספורי מבית הירידקציה של הפ"ב¹). וכאשר דמיתו כן היה. על שתי תלגרמות אשר שלחתי לפטרבורג, קבלתי תשובה מאת ה' לעווי²): וואווראטיט ניעלזא, פערואיא גלאווא נאפעטשאטאנא³). ובכן אפוא אין לי עתה מה לעשות בלתי אם לחפות למכתבך אשר בו תענני על הדברים אשר שאלתי את פיך במכתבי האחרון, ואז אדע אם ספור חדש אכתוב למענך אם אכתוב את השיר אשר אמרתי לך.

אם תחפוץ, אכתוב גם לה' פרוג ואיעץ אותו לקחת חלק בקרב סופריך.

והנני בחפזון נמרץ

מוקירך ומכבדך

ד. פ. ר. ש. מ. א. נ. ז.

מכתבך יבוא אלי בל"ם היום לפנות ערב או מחר בבוקר.

את ספורך „סנדר בלאנק“ אני קורא עתה, וכבר קראתי ממנו שבעה פרקים.

(1) „פולקסבלאט“.

(2) ישראל לוי, מו"ל ה„פולקסבלאט“.

(3) אי-אפשר להתוור. הפרק הראשון כבר נדפס.

מה

Варшава, 8 Июля, 1888 г.

ידידי,

ספריך ומכתביך ואגרותיך וכספריך באו אלי איש איש במועדו, והיום קבלתי גם את שני מכתביך הזאקאזנאים, ובאחד מצאתי חמשה רו"פ. —

קבל נא את תודתי על „שמרם משפט“, ובאין ספק יגיד לך דינענזאון אהובי את דעתי על הקונטרס הזה. יש דברים שהם „פאר א באַרשט צו זיסס און פאר א יוך צו זויער“, וגם הקונטרס הזה כאחד מהם. הקונטרס הזה לא כתוב לקוראים פמוני, פי אם לקוראים אשר שמ"ר היה להם לאלהים, ואתה כי עשית זאת וכי קמת לדבר משפטים עם שייקעוויטש, לא בחרת לך שפה שתהיה מובנת לכל הרקחות והשפחות והטפחות שהי שמ"ר עומר בראשן. ראשית דבר לא יצלה השם אשר נתת לקונטרסך, ויותר טוב היה לו קראת לו „שמ"ר'ס וו ע ר ק ע (באותיות גדולות) פאר דעם סוד“ וכי בכדי למשוך עליו את עיני הקונים מתוך ההמון; ואחרי כן היה עליך לבחור לך סגנון אשר יפנס אל לב הקוראים הפשוטים והתמימים ההם, לא ברעש ולא בסער, פי אם בלצון, וללכת מן הקל אל הכבד ולתעב את שמ"ר בעיני קוראיו האוהבים אותו קימעא קימעא, לא בבת אחת פי אם על יד על יד.

גם את ספורך „ר' סענדער בלאנק“ קראתי. אין עוד פל ספק בלבי פי עין בוחנת נתן לך אלהים לבחון ולראות, להבין ולדעת את פל הנעשה תחת השמש, ולכן מוצאים אנחנו אצלך נפשות חיות העושות ומדברות; ואולם בנוגע למלאכת מחשבת, מה שקורין בלע"ז קונסט, חודאָוּשעססטוּאַ, רואים אנחנו פי אין לבך הולך אחר המעשה הזה כלל וכלל. — או האם באמת לא תבין פי ספורך איננו

ס פ ו ר? כי הכל עשוי מלוקט כמו ליקוטי הר"ן ז"ל, או כפסקי התורה בתקון ליל שבועות? או האם לא תבין מעצמך כי אי אפשר לכתוב ספור גדול כזה בן 104 עמודים בתבנית לעקסיקאן, והוא מיוסד על רעיון קטן מאד, הוא הרעיון האחד כי איש עשיר חלה ובניו נקבצו אליו מפל העברים לקחת את הירושה, והוא שב ויחי מחליו? האם לא תבין מעצמך כי אי אפשר להעמים קרני ראמים על ביצי פנה אחת? (סלח נא לי על המליצה הזאת!) או האם באמת לא עלה על לבך כי המעשיות שאתה מספר בין פרק לפרק ושאינם שייכים אל עצם הספור כלל, הם ממימים את רוח הספור כולו? לפי דעתי אי אפשר הוא בספור כזה כי המספר בעצמו יכנס לתוך דברי יצוריו ויאמר: אני פב"פ או אני "שלום עליכם" אומר בן וכו, או: אני פב"פ או אני "שלום עליכם" ראיתי כך וכך. דבר כזה איננו יפה, איננו עשוי במלאכת מחשבת, איננו אבר מאברי הספור, ועל פן יפעול דבר כזה פעולה רעה עלי.

אבל עוד הפעם עלי להגיד לך, כי רואה אני כך כשרונות מיוחדים להיות צופה ורואה את כל הנעשה מסביב לך, מה שקורין בלע"ז בעאבאכטער, אבסערוואטאָר, ואתה לך בכחד זה והושע את ישראל בכל אשר תוכל.

ועתה נסוב נא מזה אל מול אחר.

את השיר אשר אמרתי לך, לא החלתי עוד לכתוב, ומחר אעשה את ההתחלה הראשונה ומקץ ימים או עשור אשלימנו ואשלחנו לך; שם השיר הזה יהיה: אופיר. — במה שנוגע לספורים, לא אדע עוד אם תמצא ידי לכתוב לך, ואולי אכתוב רשימות קטנות פעין אלו שהיו נדפסות ממני בשנות "האסיה" הראשונות בשם "אותיות פורחות".

רואה אני במכתביך כי הנני בעיניך פאיש שנותנים לו שלום ואיננו מחזיר, ולפיכך אתה אומר במכתב אחד אל דינענזאָהן יקירי, כי רודף אתה אחרי אחרותי ואני נותן לך תאנה גדולה (לשננד) — ולכן אָנוס אני לבאר לך את כל אלה ככל אשר תמצא ידי.

במכתב קטן נגשת אלי בראשונה עוד בהיותי בפ"ב, ואני עניתך דברים אחדים כמשפט, ואחרי כן באת וכתבת אלי מכתב גדול מאד מאד, ואני קראתי את המכתב ההוא וארא פי הנך מן האנשים האוהבים חזיונות ורמיונות וכי שונה אתה מן האנשים אשר יעלו מהם ששים בכל שאַקס, לא פחות ולא יותר. בימים ההם הוגד לי כי עשיר גדול אתה, ויש לך מאתים או שלש מאות אלף פספ; ואומר אני בלבי בימים ההם: איש כזה אשר לו חלומות ורמיונות, חזיונות ואידעאלים, וגם פספ למדי, איש כזה יוכל עוד לעשות דבר מה; ואקום ואכתוב אליך אָז את מכתבי בדבר "היום", פי אמרתי אתה תהיה הגואל; אתה אשר ידעת פי "הצפירה" איננה שוה לדבר בה ו"המליץ" הוא מ"ע לרמאים, אתה תקום לעזרת "היום", שהוא היה היחיד אשר פיו ולבו שוים (על הדבר הזה אני מעיד עלי את השמים ואת הארץ ואותך, שלום עליכם!), ובחמשת אלפים רופ"א או גם בשלשת אלפים, הלא יכול יכולנו לעשות דבר אשר היה יכול להיות לתפארת לספרתנו. אָז ענית אותי דבר, וארא פתאום והנה: ניט בע ניט מע ניט קיקיריקי, ואליט את פני באדרתי ואנחם מאד על שגיוני אשר שגיתי וכי בעצמי חרה אפי מאד על פי כתבתי אליך את מכתבי ההוא, ואשפוך את רוחי בחיק איש זר לי ולרוחי, פאשר לא הספנתי מעודי. מני אז לא היה עוד לבי ערום נגדך, ומכתבי אשר כתבתי אליך היו מעט ורעים, ועניתך תמיד רק הן ולא לאו, לא יותר. — ואחרי כן, פאשר קבלתי את מכתבך אשר בו הודעתני בראשונה פי נכון אתה להוציא לאור איזה ספר שנתי או אלמאנאך, חדלת מהיות בעיני לאידיאליסט שפיו וכיסו אינם שוים, פי היית בעיני עוד רע מזה: היית בעיני לאיש המסיג את גבול רעהו ואוכל את פבשת הרש. ספעקטאָר איש עני ובעל אשה ובנים החיים בדוחק ובצער, ואתה איש עשיר הפותב פאָעמות ע"ד הפאָראָן סאלאמאן¹), ובעצמך הנך כעין באַראָן סאלאמאן קטן; פו היית בעיני. וע"פ בפסיעות קלות ובמתינות ובלב קר קרבתי אליך הפעם, וזה הדבר אשר ראית כי פי אתה רודה אחרי אחרותי ואני נותן לך תאנה גדולה. — אכן בשבועות האחרונים עשיתי בלבי שלום עמד, ובעצמי אינני יודע עוד בשביל מה. יוכל היות פי הי דינענזאָהן עשה לי את הדבר הזה, או יוכל היות פי אני

בעצמי תהיתי על קנקנך יותר, או יוכל היות פי נבל אני ככל הנבלים, פלוי אדם ככל בני האדם, ומאת פכר הפספא אשר שקלת על ידי הפו אותי בסנורים ויהיו לי לשוחר. — פן, אדוני וידידי! רע ומר לי עתה מאד, ויש רגעים אשר אשפכה על משפכי בלילות, ואדמה בנפשי כי חוטא אני, ויש אשר אחרון פי הנני אדם ככל בני האדם, פלוי נבל ככל הנבלים!

אך הנה זה עתה קבלתי מכתב מאת דינענוזאהן שלי, אשר בו הוא אומר עליך, כי "רגשות נעלות, רגשי קודש" לך; ולו אאמין בכל נפשי ומאודי. יסלח נא לי אלהי הסליחות אם הכאבתי את לבך, שלום-עליכם!

אכן לדבר אחד לא אוכל לשאת לך: כפי הנראה חושב אתה עלי, כי ה' ספעקטאָר עומד עלי למורה דרך, והוא ידבר עליך רעות באזני, וכי כל מה שאני כותב בענין אשר לפנינו, בכחו אני כותב ובהשפעתו אשר הוא משפיע עלי. חי אתה פי לא צדקת —

וצר לי מאד מאד על המחלוקת שהיתה בעיניכם, בעת אשר עליכם היה לתת יד אחת ולעבור שכם אחד את קוראיכם. — האם תוכל לכאר לפני את שורש הרבה, מדוע היה ספעקטאָר בעיניך לחוטא אשר פוה? — יודע אני בבירור — לא! בבירור אינני יודע! — פי לו דברתי עמך פא"פ פי עתה יכלתי לפקוח את עיניך ולהראותך פי אדם פמוד אסור לו ליכנס לפרנסתו של חברו העני, והייתי יועץ לקנות איזו תחבולה בכדי שיהיה הזאב שבע והפכשה שלמה והייתי מבקש איזה אמצעי לעשות ביניכם בעין שותפות, למען אשר תחדל הקונקורניציה (עוד הפעם אומר לך פי הוא לא יעשה קונקורניציה לך, פי אם אתה לו, באשר הוא איש עני ואתה עשיר, ולדבר הזה לא אוכל לסלוח לך!). ואז היה שלום על ישראל.

מאת ה' לעווי קבלתי היום מכתב עם אָנווי² במחיר הספור הנדפס ממני בהפ"ב, ורואה אני פי חשוב גדול אני אצלו, וכמעט יאמר עלי פי גדול אני בעיניו מאת — אל תגידו בגת! — מאת פרוג, וע"כ אנסה נא ואשלח אליו היום את המודעה³. אולי ירפים אותה, פי ארבה עליו דברים ואבקש אותו במפגיע.

גם אל פרוג ואל קאנטאָר אכתוב היום או מחר על אדותיך. והנה בנוגע לה' פרוג מאמין אני פי יתן את ידו לך, אבל בנוגע לה' קאנטאָר אינני יודע אם יכתוב אפילו חצי דבר, אחרי כי אשתו חולה מאד, והוא עוזב את פ"פ לימים אחדים, או כבר עזב אותה, ויוכל היות פי לא אקבל ממנו שום תשובה.

היה שלום!

ושים שלום בשמי על כל מיודעינו ומכירינו.

מוקירד ומכבדך ואיש בריתך

ד. פרישמן.

(1) גבור שיר-ספורי של שלום-עליכם, "דער אַרימער עושר". השיב נדפס בכרך הראשון של המאסף, "פאָמיליענפריינד" שיצא על-ידי מ. ספקטור.

(2) אָנווייזונג — המחאה.

(3) על הופעת ה"ביבליותיקה".

מו

Варшава, 27 Июля, 1888 г.

ידידי הנחמד!

קבל נא את תורתך על התמונה הפוטוגראפית אשר שלחת לי ועל דבריך הנעימים אשר דברת אלי במכתבך האחרון; אכן פה חזיתי לי את תמונתך גם בחזון בטרם ראיתי את לוח התמונה בהקיי, ורק את שער ראשך לא חזיתי לי כן ולא עלה על לבי פי תגדל את שערך פרע כמשפט הסטודנטים אשר שערותיהם בעיניהם, וגם לא ימצא חן בעיני העט התחוב בתוך הרביד אשר על צוארך. אני, למשל, אבוש ואפלם מאד אם יפירו בי בתוך קהל ועדה פי איש מחבר אני, ואתה הנך מתהלל במלאכתך זו, ותקטן כל זאת ממך, ותלך וקטן לך עט סופרים ותשם אותו על לוח לבך להיות לך לאות או לשלט בפתח בית מסחרך פי איש פלוני וסופר אתה; אני, למשל, תעב אתעב את העט גם אם לא ינוח על לוח לבי, ורק אם אראה אותו אצל קסת הסופר אשר על שלחני יאחזני בולמוס תומ"י ואשנאהו תכלית שנאה. רבוננו של עולם! פמדומה לי כי את העט בראת בשעה שלבך היה מטומטם מעט ודעתך לא היתה מיושבת עליך...

צר לי מאוד כי אין אתי לוח תמונתי מן המוכן למען אשר אוכל גם אני להנמק ממך ולשלוח אליך את קלסתר פני, ואולם היה סמוך ובטוח פי בימים הקרובים, ואולי עוד בשבוע הבא, אבוא אל בית היוצר העושה תמונות פוטוגרפיות, ובפקדי את כל אוהבי ורעי ופקדתי גם אותך; ועליך לדעת, ידידי, כי יש הכדל גדול בין מראה פני ובין מראה פניו של קופידא.

אם עוד היה טינא בלבי עליך, הנה בא דינעסוואהן שלך (ברעה צלולה ומיושבת פותב אני „ך“ ולא „י“) וימחה את הטינא הזו מתוך לבי, פי דבר עליך כל מה שהפה יכול לדבר ומאליו מובן פי רק טובות דבר עליך, וכדרך אנב ספר לי גם את כל התלאה אשר מצאתך על ידי המחברים אשר באו עליך פעקספלוואטטורים למוץ את דמיך (דמים חדא משמע). מאליו מובן פי הדבר הזה הממני ויעצבני מאד, והנני נשבע לך פי לו ידעתי את הדבר הזה בראשונה פי עתה בכל אופן שיהיה לא לקחתי ממך את הפסא אשר שלחת. פי, מי יודע, אם לא יבוא יום ואתה תוכל לחשוב גם עלי תועה ותתנני לפני בן פליעה, פלומר לפני מחבר, ותדמה בנפשך פי הנני גם אני מהם ומהמונם. עוד הפעם אָנכי אומר לך פי ע"י ה„פלהמתנות וואס איהר האָט געשיקט איידער דער חתן איז נאך נאָר געבוירען געוואָרען“ (לשונך) תחבת לי עצם בגרוני ועוד מעט ואני אמות בחניקה. אָנכי לא נסיתי להיות מעולם עבד לאיש חונן ונותן —

וגם זאת עשה לך דינעסוואהן: בראותו כי עוד לא שלם לבי עמך פולו, בא ויספר לי פי ילדים קטנים לך והם יפים ונעימים כמלאכים קטנים (את המלאכים למשפחותיהם יודע אני היטב מיום אשר זכיתי לראות את תמונותיהם וחליפותיהם בתוך עיני העלענע בת הדוקטור אורבאך בעיר מגורי), ואָז קנה את לבי לצמיתות; פי אוהב אָנכי מאד ילדים קטנים ויפים, ואוהב גם את אביהם ואת אמם. והוא, דינעסוואהן הננב, יודע את כל זאת, ועל בן הלל באָזני את ילדיך שעה שלמה, וכמעט הביא חשק אל תוך לבי לקום ולנסוע אל עיר מגוריך להראות את פני ילדיך. קום ושקה נא את ילדיך מנשיקות פיד, אחת ושתים ושלוש, וכוון פזה: יהי רצון כאָלו נשק אותם פרישמאנן בעצמו, הוא ולא אחר ולא ע"י שליח. —

ואשתך? האם תרבה לנשוק את הילדים בכל יום? — אָכן קנאה גדולה קנאתי ברנע ההוא בה, ומי יודע אם רגעים פאלה לא יביאוני לידי כך פי אָקום גם אָנכי ואעשה לי בית, ואלי שבשמים יהיה בעזרי והיו ילדים גם לי, ואוכל לנשוק אותם כנפשי שבעה. פי מה אָנכי שואל מאת אבי שבשמים?

כמה וכמה מדות טובות וכמה וכמה מדות מגונות יש לך — בן ספר לי דינעסוואהן. בין המדות הטובות מצאתי את המדה פי איש סוחר אתה ובשעה שאתה שולח את ירך במסחרך אין אתה עושה שירים ומליצות ורק מוסר אתה את נפשך למשלח ירך; אנשים פאלה אוהבים ונחמדים לי מאד. ובין המדות המגונות אשר יש לך, מצאתי את המדה כי תשוך את צפרני אצבעותיך בלי מעצור עד זוב דם. הידעת פי דבר פזה הוא סימן מובהק לאנשים אשר לא ישרה נפשם בם? הידעת פי לו באתי לקיוב פי אָז לא באתי אל תוך ביתך בשביל הדבר המגונה הזה? הידעת פי לו הייתי במקום אשתך פי אָז ברחתי על נפשי אל כל אשר נשאתני רוחי? אם באמת לא תוכל עוד לעזוב את המנהג הרע הזה אחרי היותו לך לטבע, אָז צר לי עליך מאד והנני מביט עליך פעל איש שפור אשר אין לו הפח להתגבר על יצרו.

השיר אשר החילותי לכתוב למענך מונח לפי שעה בקרו זוית וגם אני לא יכלתי להתגבר על יצרי ולכלות את מלאכתי, ואולם יהי נא לך סמוך ובטוח פי בעוד שנים שלשה ימים אפנה את לבי כולו למלאכתי זאת ובקרב ימי השבוע הבא אכלנו ואשלחנו לך. וגם שיר קטן אשלח לך, פאשר אתה מבקש. ואם חלילה וחלילה לא תעלה בידי להשלים את מלאכתי, אָז היה בטוח פי אשלח אליך בחזרה את מכסת הפסא אשר שלחת אלי בטרם מועד —

את ההוספה של ה„פאלקספלאטט“ קראתי. דברי הפקורת על אדות ספורד בלאנק¹) טובים ולא טובים; הטענה אשר יש לו להמבקר אליך פי הנפשות אשר עשית אינן חיות, הטענה הזאת אינה מובנת לי היטב. את אשר אחזה לי אני היתה גם הפראזע הזאת (ע"ד הנפשות החיות) כמו הפראזע „לאומיות“, „השפלה“, „רוח חיים“ וכו' שהפל דשים ב מ ל י ם האלה בכל אתר ואתר במקום הצורך ושלא לצורך; המבקרים הראשונים אשר באמת לא מצאו לפניהם

בלתי אם גלמים מתים החלו לדבר על "נפשות חיות", "השתלשלות הסבות", "פסיכולוגיה אמיתית" וכיו"המבקרים המאוחרים יודעים פנימלים פאלה דרושות לכל מבקר הבא לעשות בקורת, והרי הם באים ועושים. ובכל זה רואה אני כי כשרונות רבים למבקר הזה ודברים רבים מדבריו נאמנו מאד מאד. האם לא תדע מי זה האיש הערדנער? *

גם את המאמר השני "זיעבען סוחרים" * קראתי, ואני כועס תמיד מאד על הפוכסים האלה שמכפסים את הפנדים הצואים דוקא בפרהסיא. הלא גם אנכי במכתבי דברתי אליך בדברים האלה וכדומיהם, אולם תדבק לשוני לחפי אם הייתי יכול לדבר פאלה בפומבי; דברים פאלה אמורים לפנים מן הקלעים, מפה לאוזן, ולא בפני קהל ועדה. כמה אני שונא את כל העדה הרעה והחטאה הזאת! — פפי הנראה הי לעווי בעצמו, או ע"י שליח *), כתב את המגלה הזאת.

זה לי שלשה לילות אשר לא ראיתי שנה בעיני, וע"פ דברי לעו ואני כותב ומוחק וחוזר וכותב, ואתך הסליחה. את המודעה לא הדפס הי לעווי בלתי אם פעם אחת, ואתה האם הפצת להדפיסנה יותר? פנוע לך ולספעקטאר הן כתב לך דינעסזאהן את דעתי, והננו מחפים למכתבך.

והנני מוקירך ומכבדך

ד. פרישמאן |.

אם תראה את פני הי ווייסבערג שים שלום עליו בשמי ואמר לו כי במהרה אכתוב גם אליו, ולפי שעה אבקש מלפניו סליחה אם לא דברתי אליו דבר ורבע דבר עד פה.

1) בהוספה הספרותית של ה"פולקסבלאט" 1888 גליון 29, הדפיס יוסף יואל הרדנר מאמר-בקורת על הרומאן "רי סנדר בלאנק" של שלום עליכם בשם "לעבענדיגע מתים".

2) הרדנר (כנויו הספרותי של יוסף יהודה לרנר) הוא אחד המבקרים הראשונים בספרות העברית. עוד בשנות הששים הדפיס מאמרו בקורת חשובים ב"המליץ", וגם חבר מחברת "דורש אל המתים" נגד א. ב. גומלבר וש. י. אברמוביץ.

8) באותו גליון של ה"פולקסבלאט" נדפס מאמר בשם: "זיעבען סוחרים אויף איין קונה", על-דבר ההתחרות בין מול"י המאספים בעברית ובאידיש. מאמר זה היה ערוך כולו נגד שלום-עליכם שנגש אז לתוציא את ה"פולקסביבליותיקה" ובעל המאמר (שאינו מזכיר את שם שלום-עליכם מפורש כי-אם ברמז: "הסופר המפורסם ונודע לתהלה" ו"הסופר החשוב") מאשים אותו כי ביסוד ה"ביבליותיקה" רוצה הוא להפך בחררת ספקטור העני. בעל המאמר ההם באות S וזה נתן מקום לפרישמאן לחשוך את ש. ש. פרוג כי המאמר נכתב על ידו.

4) בנמחק: "יוכל היות הי פרוג".

מז

Варшава, 28 Декабря, 1888 г.

ידידי |

את מכתבך השלוח אלי מיאלטא, אשר תוכו רצוף מאה רו"פ, קבלתי זה היום לפני חצי שעה, ונפלא הרבר בעיני כי נתעכב המכתב בדרך פשני שבועות, מיום החמשה עשר ועד העשרים ושמונה לחודש. — במכתב הזה אתה אומר לי, כי לא אשלח לך שטר-חוב פשום אופן לפני יום הראשון ליאנוואה, ואם כי יוכל היות פי אָמרת כן משום שחשבת להתמהמה עוד ביאלטא ולא ידעת את מועד שובך לקיוב, ואולם יוכל היות כי יש לך בזה עוד טעם אחר, וע"פ אחפה עוד שני ימים ואעשה כדברך; והיה אם אמצא את הי דינעסאָן בקרב שני הימים האלה אז יבוא גם הוא על החתום, ואם לא — אז תסתפק במועט, ואבוא אנכי לבדי. אבל להרגיע את רוחך, הנני אומר לך כי אשתדל להראות את פני דינעסאָן, והביא גם הוא את חתימת ירו לקרבן על מזבחך. — בכל אופן קבל נא את תודתי השלמה על החסד אשר עשית עמדי. ידידי | הצרה שבאה עליך ביאלטא * עשתה רושם גם בנפשי והנני מיצר בצרתך, והאל הטוב ישלח לך נחומים בתוך שאר אבלי קיוב וירושלים.

צר לי מאד פי שירי "א הארטער ביסען" לא מצא חן בעיניך. את אשר יגורתי בא לי: פפי הנראה אתה אוהב יותר שירים ליריים ואתה מסגל את טעמך רק לדבר אחד, בעת אשר איש פמוני מבקש בתוך השירה את כל מין ומין ואת כל טעם וטעם. למשל:

איש כמוני מצטער מאד על פרוג משום שנמלטהו רוחו רק על עבר אחד; איש כמוני מצטער מאד על מענדעלי מו"ם משום שהחזיק בשתי ידיו רק במין אחד וע"פ בכל ספר חדש היוצא מתחת ידו לא נמצא בלתי אם את אשר קראנו ממנו זה הרבה פעמים; איש כמוני מצטער מאד גם על שלום-עליכם משום שהוא מסגל את עינו להביט רק על מין ידוע ואיננו מרחיב את חוג טעמו לבקש נועם ונחת בכל מין שיהיה; וגם בכל היוצא מתחת ידו של שלום-עליכם זה אנחנו מוצאים כבר את המדה הזאת. — ובכל זה, אם אך תחפוץ, הלא תמצא גם בתוך ה"ביסען" דברים טובים אחדים: ראשית חכמה תמצא בו רעיון אחד פולל, ואחרי כן תמצא בו ציורים אחדים שאינם מגוונים, ואחרי כן תמצא בו לשון וחרוזים המתקבלים על הלב, ואחרי כן תמצא בו גם מעט חידוד ועוקצים, וסוף כל סוף הלא תמצא בו גם איזו השתפכות לירית. איש כמוני מביט על הפאעזיע בעין אחרת. איש כמוני כותב לעת בוקר שיר כמו ה"ביסען", ולעת ערב הוא כותב למשל שיר פזה: (השיר הזה מעתק לנגד עיניך כמו שיצא מתחת עטי, פלי פל פחל ופרכום, ועוד לא הספיקה לי השעה ללששו ולשכלל, לשנותו וליפותו, למען עשותו לכלי שלם).

א מ ע ש ה פ ו נ מ י י ז י ו ג ע נ ד *

Es ist eine alte Geschichte.

א שטראהל איז פון הימעל געפאלען,
ווען פייגעלעד האבען געזונגען;
אין א גארטען איז ער געפאלען,
און איז אין א רוז אריינגעדונגען.

דא ליעבט זיך דער שטראהל אין זיין רוז —
קומט טעגליך צו איהר פון זיין הייד;
און קושט זי און קושט זי אהן אויפהער,
און קושט זי גאר וואונד און גאר בלייך.

און שטארק האבען ביידע געליעבט זיך!
דא זענען געקומען די ווינטען
און האבען געבלאזען, געשעפטשעט,
געסודעט זיך פארענט און הינטען.

און האבען דערציילט און געספליעטענט
וואס איז נישט געשטויגען, געפלויעגען;
און האבען געמאכט מחלוקות,
רכילות פיעל אונטער די אויגען.

זייט דענצמאל איז נישט מעהר געקומען
דער שטראהל צו זיין רוז, צו דער ליעבען;
זייט דענצמאל איז איינזאם די רוז
און פערוועלקט און פערוואלעט געבליבען.

כפי אשר עיניך תראינה, השיר הזה איננו מיופה ואיננו מנופה עוד כל צרכו, ואולם בכל זה אדמה פי יש לי הצדקה לקרוא גם את החרוזים האלה "שיר", ואיננו נופל בעיני בשום אופן מן ה"ביסען"; אבל גם ה"ביסען" איננו נופל ממנו בשום אופן. — ידידי! פלך לך ממין הפקורת הזה שהחזקת בו!

ברגע הזה פא אלי דיענעסאן והוא אומר אלי פי גם הוא כתב אליך בכל הרברים האלה. — בנוגע אל 5% אינני יודע אם אהל לחשב אותם מן היום הזה (28 דעקאבר) או מן הראשון ליאנוואר הפע"ל, אשר אז אשלה אליך את שטרי *.

ידידי! יוכל היות פי ש נ ו י י מ ג ד ו ל י מ י ע ש ו ע מ י בקרב ימים אחרים, ואולי אסע לפטרבורג אחר השפת ואשב שם ימים אחרים ואחרי כן אשוב. הדשות גדולות מרוקמות בבטן העתיד ואני לא אוכל לגלותן בכתב. בכל אופן דע לך פי גם השורות האלה אינן נכתבות בלתי אם לך לכבד ואין לכל זר חלק עמהו.

והנני מוקירך ומכבדך

ד . פ ר י ש מ א נ .

בנוגע לסימני הדפים אשר על פני הקארעקטען של ה"הויז פריינד" אוכל להרגיע את לבך; בכל אופן לא הגיע עוד ה"הויז פריינד" אל המספר הזה, ואולי לא בא עוד גם עד החצי, ויוכל היות פי הסימן אשר ראית אתה הוא טעות הדפוס או פי המסדרים עושים סימנים בפני עצמם למצוא בהם ידים ורגלים, ולנו אין כל חלק בהם *.

(1) מות בת אחיה של מרת שלום-עליכם, שגודלה בבית שלום-עליכם.

(2) השווה שירו של פרישמאן: „קרן אור ירדה ממרום הרקיע“, במכתב הראשון של ה„מכתבים על-דבר הספרות“, ע' 11.

(3) מתוך מכתב כתוב אידית מפרישמאן לשלום-עליכם, הנמצא בידי י. ד. ברקוביץ, אנו רואים כי שלום-עליכם הרגיש את-עצמו נעלב מאד מהצעה זו, לקבל רבית מפרישמאן, והדבר הזה חרה לו עד מאד, עד שפרישמאן היה מוכרח להתנצל לפניו כי רק לצון חמד לו בהצעה זו.

(4) אל המכתב הזה הוסיף דינוון באידית: „אם יש את נפשך ואם יש עוד מקום פנוי (ב„הביבליותיקה“ — א. ר. מ.), תוכל להדפיס את השיר הזה“.

מח

Варшава, 2 Января, 1889 г.

מאטמא: „— שוין זשע וועט איהר מיר, ר' זלמן, אזא קלויניגקייט ניט גלויבען? איך שווער איך בנאמנות... נאט איך א וועכטעל... איך צאהל איך פראצענט...“ (א בינטעל בלומען, דף 9).

ידידי!

אתמול, ביום הראשון ליאנוואר, חפיתי על דינעסאן יום תמים והוא לא בא, ועל פן עברתי את המועד אשר יעצת. והנה גם היום לא ראיתי את פניו, ולכן גמרתי בלבי לשלוח אליך את השטר פחתימת ידי לבר, ויהי רצון מלפניך פאלו יצא גם דינעסאן ידי חובתו. אכן אם תמאן נפשך לעשות פדבר הזה, אז השב נא לי את השטר, ואשתדל להביא לך גם את חתימת יד הערב הזה. שוין זשע וועט איהר מיר, ר' זלמן וכי? ¹

והנני יודרך המחכה אל מכתבך

ד. פרישמאן.

זאקאזנאיע, בצירוף שט"ח.

(1) באותם הימים נמצא פרישמאן במצב דחוק, ושלום-עליכם שלח לו אז שלש מאות רובל בתור „גמילות חסד“. כדאי להעיר כי שלום-עליכם לא נשה את פרעון החוב, גם בשעה שמצבו התומרי של פרישמאן הוטב.

מט

Варшава, 28 Января, 1889 г.

כבוד המו"ל „די יודישע פאלקס-ביבליאטהעק“!
בעצם היום הזה קבלתי על ידי סוכנך ה' דינעסזאָהן עקועמפלאַר אחד מן הביבליותיק אשר עשית ואשר שלחת אלי לתשורה, והנני נותן לך את תורתך בעד החסד הזה אשר עשית עמדי ואשר זכרתני ביום הזפרון הזה. על פי מקרה נודמן לי לקרוא בספרך זה עוד בימי השבוע שעבר, והנני אומר לך בפה מלא פי ברכה גדולה אצלם הפעם לבית יעקב; רוב מאמרי הספר יפה מאד מאד להלל, וקבוצת מאמרים פזאת בבת אחת לא ראו עיני הקוראים זה עדן ועדנים.

יהי ה' אלהיך עמך בכל אשר אתה עושה, ויחזק את לבך ואת ירך להוסיף בפעם בפעם להביא תשורות פאלה לבית ישראל, כתפלת עבדך בן אמתך

ד. פרישמאן.

יטיב נא ה' ראבינאוויטש לדרוש בשמי לשלום אשה אחת המכונה אַלגא מיכאילאָוונא ולשלום עלמה אחת המכונה נאטאליא אווסעיעוונא — הנשים הפכודות האלה יודעות פי כח זכרוני רפה מאד, ואולם הפעם הזאת — חי ראשי ורובי, — פי זוכר אני הרבה, הרבה מאד. איבה, המלאך פורה?
ובכל זאת פולכם רצחנים, פולכם גזלנים, פולכם אין בכם רחמנות אפילו פחות משה פרוטה!

נ

Варшава, 1 Февраля, 1889 г.

„איך קאן פיהלען, אבי איך וויל נור, ווי עס איז אייך אַצינד אַביסעל פוסטע אויפ'ן האַרצען...“
(ממכתב שלום-עליכם אל פרישמאן, 29 יאנואר 1889).

זאת הפעם, עצם מעצמי ובשר מבשרי, לא הבינותי באמת דברים רבים מדברי מכתבך. ראה הנה אָנכי אומר אליך „באמת“ אחרי כי פעמים רבות פבר השמעתיך פי לא הבינותי היטב את אשר אתה דובר אלי, ואולם בכל פעם ופעם לא הבינותי אותם, יען פי

לא חפצתי להבינם, ורק בפעם הזאת אין אני מבין אותם באמת. אֲנִי טענתי חטים ואתה הודית לי בשעורין! אֲנִי שאלתי אותך שאלה אחת גלויה וישרה ואתה הנה זה באת וענית לי פי „פּאָעט” אֲנִי וכו' פי כסיל אֲנִי וכו' פי חכם אֲנִי וכו', ותקטן כל זאת בעיניך, ותבוא לבקש ממני כי בבואי אל עיר מגורייך, לא אָבוא אליך ואל אחיך היושבים שם בלתי אם בשנוי שם. האם חלילה חולה אֲנִי פי אשנה את שמי? — אבל יהי לך אשר לך! אין אני חפץ להרים בחזקת היר את המסכה הנסוכה על סודותיך ואין אני דורש פתרונים ממך. אם אָבוא אליך, ואם גזרה היא מלפניך פי אָבוא בשינוי השם, אָז נכון אֲנִי לְמַלֵּא גם את חפצך זה ולא אשחית את הלצון אשר חמדת לך, אם פי באמת אין את לפי להיות פאחד האקטיוורים העושים על הבמה. אמת נכון הדבר פי גם אני אוהב לפעמים את הלצון, ואולם בכל אלה דע לך פי אינני מקלי הדעת ואין אני עושה את מלאכתי בלתי אם בכובד ראש; איש פמוני אשר למד את משנתו מפי רבותיו שבאשכנז, למד מתוך ספרייהמלים אשר להם גם את המלה „ערנסט”. ואולם בכל אלה היה סמוך ובטוח פי לא אתן למוט רגליך ולא אשחית את לצונך, והנני נכון לשפן את שמי שם בכל השם אשר תקרא לי. אבל נניח נא את כל אלה ונפן לנו אל מול אחר: האם באמת ובתמים אתה חושב פי יבוא אליך פרישמאן לקיעו?

אמת היא פי בתוך שלשה-עשר פרקי „אני מאמין” שאני קורא בכל יום, אין אני מוצא את הפרק „אני מאמין” הזה, אבל בכל אלה אאטין לך פי חפץ אתה מאד לדעת אותי פנים אל פנים. ואני, אחרי פי בימים האלה אחת היא לי אם אשב בווארשוי או במקום אחר, נכון אני באמת לבוא לקיעו, ובפרט פי חשקה נפשי בתורה ורוצה אני להוסיף לקרוא את ספרי הביבלייתיקה שלך אשר פסקה קריאתם באמצע —

יקירי! הנה אֲנִי אומר אליך „בפרט”, אבל את ה„בפרט” האמתי לא הגדתי לך עוד, ואולם אם חפץ אתה פי לפי יהיה ערום נגדך, אָז עלי להוסיף עוד: ובפרט פי „עם איז אַצינד אַביסעל פּוסטע אויפן האַרצען”, אשר לא היה כמוהו זה ימים ושנים רבים. — קאָנטאַר במכתבו האחרון פותב אלי פי לי עוד לחפות זמן

מה עד אשר נדע איך יפול דבר (בלוי”ס ספרה לך רעיתך הנחמדה את הרברים אשר יתחוללו ביני ובין קאנטאַר), ואין אתה מרגיש עד כמה קשה עלי הישיבה בווארשוי ועד כמה קצה נפשי בכל ההמון אשר סביבי. אם אני אינני משורר, אבל לכה”פ נשמתי היא נשמת משורר לכל פרטיה ודקרוקיה, ועוד אני מסופק אם יודע אתה את כל הקרעים והסדקים הנמצאים בתוך נשמה אשר נואת. איש פשוט רואה את עולמו האחד בשעה אחת, ואיש פמוני רואה ש”י עולמות בכל רגע ורגע, וידו תקצר לכונן לו אפילו עולם אחד על אשיות ומוסדות חזקים. יקירי ומר חביבי! ישמרך אלהיך מן המזיקין ומן הקליפות ומן הפורעניות, ובפרט מן הדבר הנקרא בשם „נשמת משורר”! אם יולד לך זכר ואתה ראה תראה פי יש לו הכנה טבעית להיות משורר, אָז קום לך וקצץ את בהונות ידו בעוד מועד לבלתי היותו סופר ומשורר —

ובפרט הולך לפי עתה אל מקום אחר ונפשי חשקה מאד להיות בקיעו — יש דברים, ירדי הוראציו!...

קצה נפשי בכל אשר סביבי, קצה נפשי בווארשוי, ואין אני יכול בימים האלה לכתוב אפילו שתיים שלש דלתות. שירים רבים החילותי, ספורים אחרים החילותי, פּאָעמא גדולה רוקרת במוחי, ואין אני עוצר פה לכתוב עתה אפילו שורה אחת. קצה נפשי בכל אשר סביבי, קצה נפשי בווארשוי! האם תרגיש בנפשך מעט מפחו של משה רבנו להוציא „זשיר” אחד ממצרים הלזו?

ואולם דע לך פי תוך פרי דבור פאשר הבטחתי לְאָלְגָא מיר כאילאוווא לבוא לקיעו, אמרתי לה בפירוש פי לא אָבוא בלתי אם תשא אל ה י א מ מ נ י כ ד ב ר ה ז ה ב כ ת ב, אחרי פי ככה יעשה לאיש פמוני וכך היא דרכה של אשה לדרוש באורחים וכך היא דרך הארץ. ובכן: אם באמת ובתמים אתה אומר את אשר תאמר, אָז תבוא נא אשתך אחריך, וקראה לי, וראיתם פי אמרה לרוץ אורח.

לפי שעה יודעים כל מפרי פה פי בעוד שבועים נוסע אני ללייפציג.

חוצו מזה דע לך אתה פי מחר אני נוסע ללאָדז לפי שעה.

וע"פ היטיבה נא לכתוב אלי את מכתבך ללאדו עפ"י האדרסה אשר אומר אליך.

ועתה — הלא דברים למאות לי לדבר עמך פה אל פה! ואת אשר יראת פי לא תוכל קיעו לשאת אותנו יחדו — מחמת שני משוגעים בשק אחר — אל תירא ואל תחת, ודע לך פי יודע אנכי תמיד לערוך את כל איש ואיש, וחוז לזה אינני מלמד ויודע אני פרקי דרך ארץ.

את הסי "שני רעים" לא קבלתי עוד.

התאמין פי יל"ג מפטרבורג הפץ לעשות עמי שלום וכי רוצה הוא לברוא חדשות בספרותנו?

התאמין פי משוגע אני, כלומר, פי שנה שלמה של "הצפירה" מונחת על שלחני ואני קורא בה והופך בה? ראה הנה אנכי אומר לך פי השנה הזאת היא שנה טובה ומתוקה! נאך איין אַנטיקעל, יעי באַנו!

ומה אני חפץ עוד לכתוב אליך? — כתב נא לי חיש מהר, כלוי בפאסט החזרת, ובכתבך אלי הודיעני נא ג"כ אל איזה מבתי המלון עלי לסור בקיעו ומה יהיה משפט הפראָוואַזשיטעלסטווא וכוי. — עוד בשנה שעברה, כאשר הפצתי לנסוע לקיעו, יעץ אותי קאנטאָר לסור אל בית המלון "בעלווי" — האם טובה העצה הזאת? מחפה אני למכתבך בלאָדו בפאסט היותר קודמת. — יש דברים,

רעי הוראציו, בין השמים ובין הארץ!

היה שלום ומבורך, יקירי, וזכר נא את מוקירך אשר לא הפצת להכירו היטב.

אני שלך וחלומותיך שלי

ד. פ ר י ש מ א נ .

את היודישע פאָלקס ביבליאָטהעק כבר קראתי מן הקצה אל הקצה ולא פסחתי אפילו על קוצו של יוד ואפילו על זנב של לטאת. ואני את דעתי אניך לך מפורשת; בכל אופן הביבליאָתיקה הזאת היא היותר נכבדה מפל ספרי השנה אשר היו לנו עד פה. בנוגע לרידי ממונות דע לך פי נוסע אני ללאָדו לרפא את הפיננצים שלי אשר הרם אותם קאנטאָר ביום צר, ויוכל היות

פי בימים האלה אקבל מאת קאנטאָר איזו מאות כסף, פי כן הוא כותב אלי.

געוואָלד! שרייבט גיך! גיכער! אם גיכסטען! דענן איך בין אומגעדרולדיג ווי שוין נאך א גרויסער, אמתער, פייערדיגער פאָעט.

בדבר החרוזים אשר בחרת לך במכתבך אלי, לאמר: טויב, רויב,

שטויב, אויב — אָנוס אני לענות אותך בקיצור נמרץ:

גלויב — — — — —

אויב — — — — —

טויב — — — — —

הויב — — — — —

און געהט רופט מיך קנאָקניסעל! איך בין אויך אזא תקיף ווי איהר. איבערהויפט געפעלט מיר ניט דאָס לשון פון א תנאי: „אויב" — וואָס פרעגט איהר קשיות? מסתמא קענט איהר זיך פערלאָזען!

מיר דאָכט אַז אַט אין דעמועלביגען טאָג ווי איהר וועט

טרעפען מיין חידה וועל איך טרעפען אייערע — ניט פריהער!

נא

Варшава, 3 Февраля, 1889 г.

יקירי!

לו היו לי אַלפי לשונות בפי וכל לשון ולשון תוכל לדבר אלה מלים בכל רגע ורגע, פי עתה דברתי אליך היום באַלפי הלשונות האלה להגיד לך את דבר תודתי על הקריאה אשר קראת את „אופיר" באַזני שומעותיך הנכבדות. לפי שעה זהו חלקי מפל עמלי, פי גם אַזני נשים נטויות וקשובות לקול שירתי, וכדבר הזה הן לא היה לי בכל הימים אשר כתבתי עברית. אתמול קבלתי מכתבים אחדים אשר בהם יודו לי „קוראות נכבדות" אחדות על דבר אופיר אשר קראו, וגם לך תאמרנה שבה על הדבר הזה, והיה בכואי אליך וקראתי באזניך את המכתבים ההם, פי „טיבותא לשקיה דחמרא".

בעוד שעות אחדות אַנכי עוזב את ווארשוי לנסוע ללאָדו ושם

אני מחפה למכתביכם.

דינעסזאָהן מסר לי את הסוד כי בא אתה לווארשוי וכי רצונך לראות גם את פני — ואולם דינעסזאָהן יודע פי מנויה וגמורה היא אצלי לנסוע בימים הקרובים ללייפציג וכי לא אוכל לחפות לך עד אשר תבוא. אכן לצון טוב חמדת לך!

ובכן אבוא אליך לקיוב אינקוגניטו¹, ואתה תקח את המטה הזה (את פרישמאָנו) בידך לעשות בו את האותות, ועיני כל משפיליך רואות; ולא פרישמאָנו חי פי אם פרישמאָנו מת יתהלך ברחובות עיר מגוריד. — הלא תדע את הציד (מושל ספרד) במאה הי"ג, הוא דון רודריגו, ויהי כאשר נפל במלחמה לקחו אותו וירפיבוהו על סוסו לכוש שריון, והגבור הזה עשה נפלאות גדולות גם אחרי מותו, פי הניס את אויביו במלחמה ההיא בשבתו מת על סוסו — אל תירא, יקירי, גם עם פרישמאָנו האינקוגניטו עוד תעזו ירך לך ותביא לך נצחונות אחרים.

אתמול בערב שרתי שירים רבים, וכיניהם שירה אחת אשר תמצא הן בעיניך:

„אין דעם עיר המקלט שטעהען
לוידיג הונדערט שטילע גאסען —“

והיה בבואי אל ביתך ואקרא את השירה הזאת באזניך, וראית חרשה בספרותנו הושארגאנית.

מעיר זאנאן באשפנו פותכים אלי, פי שלחת שם עקו אחד של „הפיבליותיקה“ שלך והמבקר, הי לעווין, נכון לכתוב על אדותיה במכה² ע „איזראעליטישע וואכענשריפט“.

גם אני נכון לכתוב. — וגם פאָעמא חרשה וגדולה חפץ אני לכתוב בימים האלה.

ארוני המו"ל! התחפוז לקנות ממני בעד ספרך השני את השירה הזאת? התחפוז לקנות „א קאץ אין זאק“ ולשלם לי את מחירה בטרם תראה אותה? הלא גם בשנה שעברה עשית כן וקנית דבר שלא בא לעולם, מדוע לא תעשה כן גם בשנה הזאת? הדברים האלה יהיו לך פֿעִיִן ת ש ו ב ה ע ל ש א ל ה אחת אשר נגעת אליה זה שתי פעמים במכתביך האחרונים, ובקשת ממני פי א ד ב ר א ל י כ פ א י ש א ל א ח י ו — ואני עשיתי כדברידך!

יודע אני כי עושה אני עתה מעשה בטלן, אבל הן יוכל היות פי לא ימהר קאנטאָר לשלוח אלי את אשר הבטיח — עוד מעט ואנכי נוסע למסלת הברזל, ואתה הלא תזכור את האַרְרִיסָה אלי ללאַרז.

והנני נכוֹן ל א ה ו ב א ו ת ד
(העתקה ממכתבו של שלום-עליכם.)

ד . פ ר י ש מ א נ .

שים שלום בשמי על אַלגאָ מיכאילאָוונא² ועל נאטאָליאָ אווסעיעוונא³, וזרו אותן לכתוב אלי גם הן.

1) ראה זכרונותיו של שלום-עליכם על פרישמאן, ב„ספר-היובל“ לכבוד פרישמאן (באידית), ע' 68; השוה: י. ד. ברקוביץ ב„ספר שלום-עליכם“ (פרק „עם משפחת הסופרים“) ע' 186—185.

2) מרת שלום-עליכם.

3) בת-אחיה של מרת שלום-עליכם.

נב

Лодзь, 14 Февраля, 1889 г.

יקירי!

כמה עונג הבאת לי במכתבך האחרון, הלא רק אלהים יודע! רעיון גדול וטוב היה הרעיון לחקות את החרוזים אשר בשירתך „אופיר“, ותחת אשר הספנתי אני מעודי לברוא לי את עולמותי, הנה באת אתה הפעם ובראת לי ש"י עולמות בבת אחת! אות הוא בינך וכיני כי הבינות אותי! יהי טעמך ברוך — ובמה אכה לך? במה אודך?

אל תירא ואל תחת, יקירי, בבואי לקיעו לא תהפך להיות לי לשונא — בזאת אני בטוח. אולי רק האנשים אשר אינם יודעים אותי פנים אל פנים, שונאים אותי, אבל בין האנשים אשר לפניהם התהלכתי בעצמי ובבשרי, אי נני יודע ד ה י ו ס ה ז ה א פ א ח ד אשר היה לי לשונא; ואדרבה: פרובם פן יאהבוני נדבה — לא משום שאני כדאי והגון לאהבתם, אך, יוכל היות, משום שנולדתי עטוף בטלית שפולה מול. צדקת, יקירי, צדקת מאד! בטלית של מול נולדתי ועל פן חסד ואהבה ירדפוני כל ימי. היה

כמוך ובטוח פי אעמול לקנות את לבך, יען פי לב צמא לאהבה
ברא לי אלהים. הוה אל אלהים אדירים! מה צמאתי הפעם ומה
כמה לפי בקרבי!
ברגע אשר אני כותב את הדברים האלה, מוצג הסאמאואר על
השלחן אשר לפני, והוא רותח וצורח ומזמר משפיל, ואזני נטויה
וקשבת:

לקיוב! לקיוב! לקיוב!

ובכו, כה אמר דוד: בעוד ימים אחרים והוא בקיוב על סף
בית שלום ראפינאָוויץ.

גם את אגרתך אשר שלחת אלי לווארשוי, קבלתי אתמול, ואולם
האגרות האחרונות משפחות את הראשונות, וחכמינו ז"ל הורונו:
קם ליה בדרכא מניה.

איזה רוח עבר עליך לקרוא באזני קהל נשים את קונטרסי
„תהו ובהו“? חמתי עליך, לו עשית פדבר הזה, ואולם רב לי פי
לא אאמין לך ולדבריך אלה! אכן אם באמת חפצת לקרוא באזניו
איזה ענין, הלא טוב טוב לך לו בחרת את ספורי „ביום הכפורים“
(והוא הו נעתק לשפות אחרות), או את ספורי „הזכרת נשמות“ (את
הספור הזה אוכל להביא אתי בהעתקה רוסית מעשה ידי אמן).

בלילה הזה חלמתי חלום והנה: אינני עומד על שפת היאור
ואינני רואה שבע פרות טובות ורעות, פי אם על מטתי אני שוכב
ואוחז ביד את „סטעמפעניו“ וקורא בו לאמר: „אין א לעחטיג
פיאר טיט מיין הארץ פרענין פון גריית ליבשעווט צו דיר מיין
נעשאמע וואת דינע הומיל עיינין האבין מעח...“

משטה אני כך! לא היו דברים מעולם! לא חלמתי חלום כזה!

ובכל זה, חי נפשי, פי חולם אנכי —

וכדבר המלחמה אשר אתה אומר, פי בבואי לקיוב תצא עלי
למלחמה, מלחמת הפינים, ושתיים נשים תהינה לנו לסקונדנטיין,
ואני אבחר לי כלי זיין — רב לך, שלום עליכם! הנני מזהיר אותך
לבלתי עשות פדבר הזה, פי בנפשך הוא, וזה הדבר: זה לי ימים
אחרים ואחת העלמות נתנה לי בווארשא חרב קטנה, קינושאל
בלע"ז, במתנה, ובחרב הזאת, גמרתי בלפי, לנצח עולם ומלואו.

בפני החרב הזאת לא יעמוד איש, ואתה שמע ודע לך, ולכן הזהר
והשמר לנפשך!

בשבוע הבא אבוא אליכם לקיוב — ואתה אל נא תראג, פי
איש פמיינאח וכדומה יהיו לי למפגע. היה בטוח פי מהם ומהמונם
לא יראני איש.

והנני שלך

ד. פ ר י ש מ א נ ן .

נג

Лодзь, 22 Февраля, 1889 г.

אלופי ורעי!

תלגרמותיך ומכתביך לאיש פרישמנך פאו במועדם ושלא
במועדם, פי מסלת הפרול בין ווארשוי וקיוב נתקלקלה מחמת רבוי
השלג, וגם המכתב אשר על אדותיו שלחת לי את התלגרמות לא
בא עוד, והנני מסופק אם לכה"פ יגיע המכתב הזה לידך. הנני
מקוה כי בעוד שני ימים אוכל לעזוב את לאָדז וּלנסוע לקיוב,
וכפי הנראה לא אעבור דרך ווארשוי.

בווארשוי שבעתי תלאות רבות על אדותיך, ופא"פ אספר לך
שורש הדברים.

הנני כותב בחפזון רב, פי ירא אני לעבור את מועד הפאָסט,
ורק משום שלא חפצתי לעזוב אותך בלי כל מכתב ממני, כתבתי
את הדברים האלה.

הנני מחכה למכתב רעיתך, כאשר אמרת, ולפי שעה שים שלום
בשמי עליה.

והנני שלך פ ר י ש מ א נ ן .

נד

ווארשוי י"ט שבט, שנת „אל תיאמר וגו' שהימים
הראשונים היו טובים מאלה, כי לא וגו'“ (התרס"א) לפ"ק.

לסופר מצוין ומפורסם לקוראיו, ה' שלום עליכם!

מאליו מובן פי נכון אני להדפיס במכה"ע „הדרור“ דבר שהוא
„טוב ויפה ומתוקן ומקובל“; ואולם אחרי שאין מדפיסין דבר שלא

בפניו, לכן עליך לשלוח בטובך בראשונה את ספורך אשר אתה אומר, למען אוכל לקרותו ולדעת את משפטו.

אכן ממחר אני להגיד לך פי התנאי שאתה מתנה, פי יהיה הספור נדפס בעת ובעונה אחת ב"הדור" וב"היוד", הוא תנאי שאין בעלי "אחיאסף" יכולים למלא אחריו. אם תבחר לך את "הדור" ראשונה — בחר, ואם את "היוד" — בחר, ואולם בשניהם פאחד אי אפשר לנו.

מכבד ומוקיר פשרונך

דוד פרישמאן.

נה

Варшава, 18—3—01.

אדוני הי' שלום עליכם!

מלאכת השושבינין שנמלת לעצמי, בכרי להכנים מופלגים בתורה ומוסמכים לרבנים תחת פנפי הספרות, לא עלתה בידך בפעם זו. אם באמת הרשות נתונה לי מאת המחבר לעשות בשירו פאדם העושה בתוך שלו, אז אין אני יודע לעשות בו דבר יותר טוב מלהחזירו. צר לי כי אין דעותינו שוות בנוגע לכשרונו של המחבר. אתה רואה בו ברכה וחווה לו עתידות, ואני לדאבוני לא מצאתי בו לפי שעה כלום. הסוס אשר יצהל קולו, התיש עם נדיתו, השור המכשפש בזנבו, החזיר עם חזירתו, הפלבים המתאפקים, העגלים המחוללים, השכוי עם פלגשיו, התרנגולת המפלה נוצתה, העורב על גב החזיר — כל אלה אינם מזכירים אלי את ביאליק; וכאמת אין במליצות האלה ולא כלום, ולא אדע על מה זה אתפעל. מליצות פאלה נקנות לרגלי אסוציזיה של מחשבות פשוטה ולא על פי דמיון משורר.

והנני עבדך מכבדך

ד. פרישמאן.

זה עתה קבלתי גם את מכתבך מיום 14 לח"ו. צחוק עשו לי חכמי קיוב החפצים ליחס לי את הלשון ואת הסגנון של ספורך "חברבר החצרוני" (1). אילו ידעת לכתוב זרנונית פאשר אתה יודע לכתוב עברית, פי עתה היו הזרנוניסטים יכולים לשמוח. לפי דעתי

הפרטית אין אתה זרנוניסט, פי אם עברי. בקראי את "חברבר" שלך, לא נפלאתי כל כך על לשונך פאשר נפלאתי על סגנונדך, ובפרט אחרי שידעתי כי אין אתה עוסק בעת כלל בכתיבה עברית. מי יתן והיו לי סופרים עוזרים הרבה כמוך, הפוטרים אותי מתקונים ושנויים רבים פמוך, פי עתה לא הייתי חולח מרוב עבודה קשה. ה נ ל .

(1) נדפס ב"הדור" שנה א', גליון 11 (ט"ז אדר, תרס"א).

נו

(בלי תאריך; לפי דברי י. ד. ברקוביץ, נכתב המכתב בווארשה, בראשית שנת 1905).

ברגע הזה בא אלי ספקטור והראה לי את מכתבו אליך. גם אני הקטן הח"מ מצרף את בקשתי לבקשתו. סור ובוא אלינו! מחכים אנחנו לך כלנו. נכונים אנחנו לקבל את פניך על פי כל אופן שתחפוץ: עם קרמש"יל או בלי קרמש"יל, הפל כמו שתחפוץ. אם תחפוץ, יכול אתה להתגורר בביתי, פי יש לי חדרים מרווחים. חוץ מזה, עלי להגיד לך פי יש לי דברים נחוצים אליך.

ידיד ישן

ד. פרישמאן (2).

(1) אל המכתב הזה צרף גם ספקטור שויות אחדות באידית — הזמנה לשלום-עליכם להתארח בביתו.

נו

[Варшава], 15 Июня, 1905 г.

ידידי "הנוסע"!

זה עתה באתי מן הדרך ומצאתי את שני מכתביך הגלויים. השמועה הראשונה ששמעת (פי הייתי לרידקטור של ירחון "הזמן") נתקיימה; השמועה השניה (פי "הזמן" חדל לצאת) אינה אלא שמועת שוא. רק שביתה קטנה היתה שם, ועתה, פפי שמודיעים אותי, שב הפל על מקומו בשלום.

עם התיאטר היהודי אין לי עתה שום מנע ומשא ואין אני יודע גדולה או קטנה מפל הנעשה שם. פרילוצקי איננו, ואולם בעוד ימים אחדים יהיה שנית בוורשו. כפי שהגיד לי פרץ זה עתה, יודע הוא מ מ ק ו ר נ א מ מ א ד (כפי הנראה, המקור הנאמן הזה הוא פרילוצקי בעצמו), כי "דער וועג" קבל את הרשיון לצאת בווארשו.

מתי תבוא?

צ ר ל י מ א ד על רוח השמות שנכנסה כך לבוא לידי מחלוקת. הרבה הייתי נותן, אלו יכולתי להעביר את המחלוקת הזאת מן העולם.

מוקירד

ד . פ ר י ש מ א נ .

נח

ווארשא 18 פוורל (8 מרס) 1914.

יקירי,

לא אדע מה הן הגדולות אשר מצאת בשירי "חמשה עשר בשבט" ¹. ממש בלבול של דם אתה מבלבל עלי, ואני נקי כמו ביילים וכמו פאשקוב. אבל יודע אני אותך: "לץ" אתה, ואתה משטה בי כדרכך. לעומת זה משתמש אני בשעת פושר זו, לברכך ולהודות לך על יצירותיך האחרונות, אלו שאתה מדפים עתה ב"הצפירה" ². ובכן: עין תחת עין, פויה תחת פויה, קומפלימנט תחת קומפלימנט.

ומה שאתה כותב אלי בדבר ה"יובל" שלי — האם אינך מתביש כלל? האם פניך לא יאדימו, ואתה יכול להביט אלי ישר לתוך עיני? הלא אתה, רוצה, הלא אתה הוא האיש אשר עוללת לי כל זה, אתה במאמרך ב"היינט" וב"רוסוויט"; אתה עוררת עלי את ההמון ושילחת בי את הקהל עם התופים והצלצלים שלו והבאת עלי את כל הרעה הגדולה הזאת — ועתה אתה עומד מן הצד ועושה את עצמך כלא יודע, ידיך על מתניך ומתנודד מרוב צחוק ושמח לאיד חכרך. ידעת, דודי!

והנני אוחו בסנטרד ומנשק לך מרחוק.

מה שלומך ומה בריאותך עתה? מתי תבוא לוורשא? הידעת כי עוזב אני את הארץ ובא לחו"ל על מנת להשתקע שם? שלום לביתך ולכל אשר לך.

שלך

דוד פרישמאן.

- (1) נדפס בגליון הראשון של "הצפירה לילדים" (י"ז בשבט, תרע"ד).
(2) פרקי "ילדות", מהאכטוביגראפיה של שלום עליכם בנוסחה הראשון, בתרגום י. ד. ברקוביץ.